

1389978
Im 35277
KRÓTKA WIADOMOŚĆ

o

Kardynalskiej Godności

i

o Kardynałach Gnieźnieńskich

podana

przez

X. Pawła Władysława Fabisza.

~~~~~

Ks. Gaczyński

Dochód przeznaczony na rzecz Arcybiskupiego Seminarium puerorum
projektowanego dla Archidiecezyi Gnieźnieńskiej i Poznańskiej.

GNIEZNO.

NAKŁADEM I DRUKIEM J. B. LANGEGO.

1868.
H

1918.3585

KRÓTKA WIADOMOŚĆ

o

Kardynalskiej Godności

i

o Kardynałach Gnieźnieńskich

podana

przez

X. Pawła Władysława Fabisza.

Dochód przeznaczony na rzecz Arcybiskupiego Seminarium puerorum
projektowanego dla Archidiecezyi Gnieźnieńskiej i Poznańskiej.

GNIEZNO.

NAKŁADEM I DRUKIEM J. B. LANGEGO.

Tm

35277

Wypożycza się
tylko do czytelní

1389978
Im 35277
K
KRÓTKA WIADOMOŚĆ

o

Kardynalskiej Godności

i

o Kardynałach Gnieźnieńskich

podana

przez

X. Pawła Władysława Fabisza.

K. G. G. G.

Dochód przeznaczony na rzecz Arcybiskupiego Seminarium puerorum
projektowanego dla Archidiecezyi Gnieźnieńskiej i Poznańskiej.

GNIEZNO.

NAKŁADEM I DRUKIEM J. B. LANGEGO.

1868.
K

Nihil obstat.

Jaraczewo, die 12. Maji 1868.

Archiepiscopus Gnesnensis et Posnaniensis
Vigore commissionis.

(L. S.)

Brzeziński.

No. 762/68.

NAJPRZEWIELEBNIEJSZEMU KSIEDZU
MIECZYSLAWOWI HRABIEMU LEDÓCHOWSKIEMU

LEGATOWI URODZONEMU ŚW. STOLICY
APOSTOLSKIÉJ,

METROPOLICIE, ARCYBISKUPOWI GNIEŹNIEŃSKIEMU
I POZNAŃSKIEMU,

WIZYTATOROWI ARCHIDYECYZY GNIEŹNIEŃSKIÉJ
I POZNAŃSKIÉJ,

&c. &c. &c.

w dowód najgłębszej czci i wdzięczności

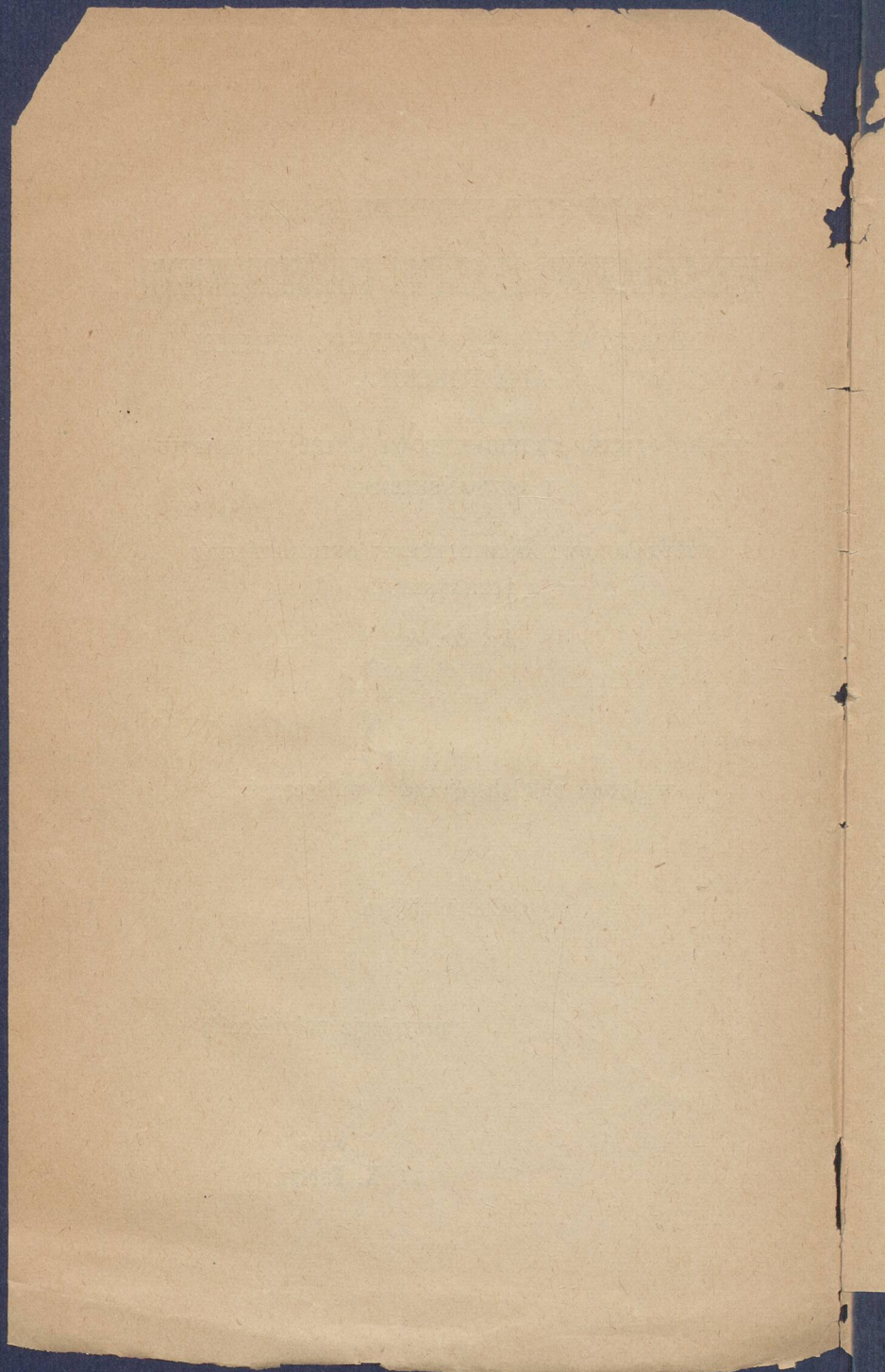
dzielko niniejsze

przypisuje najuniżeniéj

autor

X. Fabisz.

PRZEDMOWA.

Podaniem wiadomości o Kardynalskiej Godności i o Kardynałach Gnieźnieńskich pragnę i Kościołowi świętemu i przyszłemu, przez naszego Najprzewielebniejszego Arcypasterza projektowanemu Seminarium dla Chłopców, na które dochód z tejeż rozprawy przeznaczam, w pokorze serca się przysłużyć. Łaskawy Czytelnik raczy przyjąć życzliwie pracę niniejszą jako owoc może niedojrzały godzin pozasłużbowych. Sam przedmiot tak ważny więcej zainteresuje, aniżeli przedstawienie autora w formie może niedoskonałej. Autor miał do walczenia z niemałemi trudnościami, albowiem jakkolwiek trzech tylko Kardynałów Gnieźnieńskich Metropolia prymasowska dotąd wydała, te właśnie osobistości podpadły dla szczególniejszych nieprzyjających okoliczności najostrzejszej i najmniejprzychylniejszej krytyce dziejopisarzy tak świeckich jak i duchownych. Owoce krytycznych mych badań

niezupełnie zgodnych z opinią dotychczasową przedstawiają czytelnikowi pracę niniejszą objęte obrazy. Czytelnik niech nie zważa na możebne niedokładności lub mimowolne usterki, raczej niechaj główne przeznaczenie tejże pracy łaskawie uwzględni i złoży życzliwą ofiarę z chrześcijańskim pobłażaniem na przyszłe

Arcybiskupie Seminarium dla Chłopców!

Baranow, 1868 r.

Autor.

ROZDZIAŁ I.

● Kardynalskiej Godności.

§ 1. Kardynał.

Wyrząd łaciński *cardo* oznacza w języku kościelnym tytuł (*titulus*). Pojedyncze kościoły zwano *tituli* a oddanie ich pod zarząd rządców *incardinare*, *intitulare*. Rządca przywiązany do kościoła lub tytuł mający (*intitulatus*, *incardinatus*) zwał się klerykiem tytularnym lub kardynałnym, *kardynałem* (*clericus cardinalis* ¹⁾. W ogólnem znaczeniu każdy wyższy beneficjant był kardynałem, dla tego niektórzy kanonicy metropolitalni we Włoszech nazywali się kardy-

¹⁾ Cap. 5. dist. LXXI. Gregorius I. PP. Fortunato Episcopo Neapolitano a. 596: „Fraternitatem Tuam a Nobis petiisse recolimus, ut Gratianum Ecclesiae Benafranae diaconum Tuae concederemus Ecclesiae cardinandum... Idcirco scriptis Tibi praesentibus eum necessario duximus concedendum, habituro licentiam diaconum illum, Nostra interveniente Auctoritate, Ecclesiae Tuae, Deo propitio, constituere Cardinalem.“ cf. c. 5. c. XXI. qu. 1. a. 593: „sibi Cardinalem postulant constituti sacerdotem.“ c. 2 de officio Archipresbyteri (I. 24): (Leo Papa) „Ministerium Archipresbyteri in eo constituitur, ut diligenti cura provideat ministerium sacerdotum cardinalium... Provideat etiam Archipresbyter vitam sacerdotum cardinalium...“

nałami. Obserwancyą tę zniósł Papież Pius IV. r. 1567, pozwalając właściwym tylko kardynałom rzymskim używać prawnie kardynalskiego tytułu. ¹⁾

§ 2. Kardynał rzymski.

Kościół rzymski, których w wieku 5tym było 25, później 28, powierzano klerykom pod przewodnictwem księdza starszego *kardynałem zwanego* (*presbyter cardinalis*). Podług liczby kościołów było 25—28 kardynałów kapłanów w Rzymie bez przywilejów właściwych dygnitarzom kościoła. Z powodu podziału miasta Rzymu przez ś. Fabiana Papieża r. 240 na 7 okręgów kościelnych (*regiones*) obowiązanych do opiekowania się ubogimi i chorymi, powstały urzędy dyakonów okręgowych (*diaconi regionarii*), których początkowo było 7 a gdy stosownie do podziału wiecznego Miasta na 14 okręgów rządowych od czasów panowania Augusta istniejących, w 11. wieku 14 dyakonów urządzono, pomnożyła się liczba kardynałów kapłanów o 14 kardynałów dyakonów, do których jeszcze doliczono 4 dyakonów urzędujących przy lateraneńskim kościele (*diaconi palatini*) tak, że razem było 18 dyakonów tytularnych czyli kardynałów dyakonów, w późniejszym czasie do pierwotnej liczby 14, wedle podania innych kanonistów do 16 zredukowanych.

---

¹⁾ Papież Eugeniusz IV. (1431—47) tak wywodzi nazwę kardynałów: „*quorum officio nomen ipsum consonat optime, nam sicut super cardinem volvitur ostium, ita super eos Sedis Apostolicae et totius Ecclesiae otium quiescit.*“

Do pomocy przy głównym rzymskim kościele przed 9. wiekiem używano 7 okolicznych, diecezjalnych biskupów w Ostii, Porto, Rufinie, Sabinie, Preneste (Palestrinie), Tusculi (Frascati) i Albano, którym z powodu stałych w Rzymie dopełnianych obowiązków duchownych, w 9. wieku tytuł kardynałów biskupów (cardinales episcopi) nadano. Że wreszcie złączenie diecezyi Porto i Rufiny przez Papieża Kaliksta II. (1119—24) nastąpiło, zmniejszyła się też i liczba kardynałów biskupów do 6.¹⁾

§ 3. *Liczba Kardynałów.*

Podług § 2 liczył Rzym 6—7 kardynałów biskupów, 25—28 kardynałów kapłanów i 7—18 kardynałów dyakonów, których redukcji do liczby ogólnej 24 bezskutecznie domagał się Sobór Bazylejski,²⁾ nastąpiło bowiem pomnożenie kardynałów do liczby 65 przez Papieża Leona X. (1513—22), do liczby 70 przez Papieża Pawła III. (1534—50) i Piusa IV. (1559—66), do liczby 76 przez Grzegorza XIII. (1572—85), ostatecznie przez Sykstusa V. (1585—90) do liczby 70 t. j. 6 *biskupów*, 50 *kapłanów* i 14 *dyakonów kardynałów*.³⁾ Mimo to Kolegium św. prawie nigdy nie liczy 70 członków z powodu częstych wakansów.

Obserwancją, wedle której tylko rzymskich

¹⁾ Kirchl. Geographie und Statistik von Steph. Jac. Nehor 1864. I. 65.

²⁾ Concil. Basileens. Sess. XXIII. decret. de numero et qualitate Cardinalium.

³⁾ Sixt. V. Const. Postquam verus a. 1586. Bullar. Rom. T. IV. P. IV. p. 279.

lub okolicznych kapłanów wynoszono do kardynalskiej godności, Sobór Trydencki zniósł przez ustawę: „quos (Cardinales) Sanctissimus Romanus Pontifex *ex omnibus Christianitatis nationibus*, quantum commode fieri poterit, prout idoneos repererit, assumet.“¹⁾ Kapłani zatem i rzymscy i zagraniczni, bez względu na narodowość, do składu św. kardynalskiego Kolegium należeć mogą. Na mocy ustawy Soboru Trydenckiego św. Stolica Apostolska za osobnym indultem niektórym katolickim przyznała monarchom prawo prezentowania krajowych biskupów lub kapłanów na kardynałów, przyjętych zaś i zatwierdzonych przez Ojca św. pospolicie zowią *koronnymi kardynałami*. Prawa nominacyi z łaski Stolicy Rzymskiej używają cesarze Austryjacki i Francuski, królowie Hiszpański, Portugalski, Sardyński i dawniej Neapolitański. Każdy dwór katolicki wedle przyjętego zwyczaju deleguje pewnego kardynała rzymskiego do zawiadowania krajowemi kościelnemi sprawami u ś. Stolicy Apostolskiej, zwanego *protektorem* (cardinalis protector nationis). W dawniejszych czasach i *Polska* swego kardynała protektora w Rzymie miała, również służyło jej prawo nominacyi kardynała, z którego królowie polscy najczęściej korzystali na rzecz nuncyuszów krajowych lub zagranicznych dygnitarzy z wyraźnem pominięciem zasłużonych duchownych krajowców. Same nawet klasztory mają swoich kardynałów protektorów, przez których wszelkie ważniejsze swoje interesa załatwiają.

¹⁾ Conc. Trid. Sess. XXIV. c. 1 de reform.

§ 4. *Tytuły Kardynałów.*

Wszyscy Kardynałowie składają tak zwane *św. Kolegium*,¹⁾ którego:

1. *Dziekanem* (Cardinalis Decanus) jest kardynał biskup z Ostii — Velletri (Ostiensis et Veliternensis).
2. *Subdziekanem* (Cardinalis Subdecanus, Vice-decanus) biskup z Porto — Santa — Rufina (Portuensis et S. Rufinae.)
3. *Seniorami* są pierwszy kardynał kapłan i dyakon, wreszcie
4. *Rządzą państwa* (Prorex) w czasie wakującej Stolicy Apostolskiej jeden z kardynałów dyakonów z tytułem *Kamerlengo* (podskarbi).

Tytuły Kardynałów są następujące:

I. Biskupów:

1. Ostia (— Velletri): dyecezya ma dusz 25000.
2. Porto — Rufina: 2000 dusz.
3. Sabina (z katedrą w Magliano); 22000 dusz.
4. Palestrina: 20000 dusz.
5. Frascati: 12500 dusz.
6. Albano: 21000 dusz.

II. Kapłanów w Rzymie

(z podaniem zakonników rezydujących przy tytularnych kościołach):

Tytuł 1. San Lorenzo in Lucina (ś. Wawrzyńca fundacyi Lucyny (OO. Minoryci.)

---

¹⁾ Radę przyboczną każdego biskupa zwano „presbyterium“ cf. Cornelli P. († 253) ad Cyprian ep. 6: „Omni igi-ur actu ad me perlato, placuit contrahi presbyterium.“ które przy boku Ojca św. przez radę, senat, kolegium kardynałów zastapionem zostało.

- Tytuł 2. S. Croce in Gerusalemme (ś. Krzyża Jerozolimskiego).
3. S. Sebastiano (ś. Sebastyana) za miastem, dawniej śś. Piotra i Pawła.
  4. S. Agnese fuori le mura (ś. Agnieszki za murami.)
  5. S. Alessio (ś. Aleksego) (zakonnicy ś. Hieronima),
  6. S. Anastasia (ś. Anastazyi).
  7. SS. Apostoli (śś. Apostołów) (OO. Franciszkanie).
  8. S. Agostino (ś. Augustyna) (OO. Augustyanie).
  9. S. Balbina (ś. Balbiny).
  10. S. Bartolomeo na wyspie Tybru (ś. Bartłomieja).
  11. S. Bernardo alle terme (ś. Bernarda na łaźni) (OO. Cystersi).
  12. S. Cecilia in Trastevere (ś. Cecylii) (Panny Benedyktynki).
  13. S. Crisogono (ś. Chryzogona).
  14. S. Eusebio (ś. Euzebiusza), teraz S. Gregorio (ś. Grzegorza) na górze Celio.
  15. S. Girolamo dei Schiavoni nad Tybrem (ś. Hieronima).
  16. SS. Giovanni e Paolo (śś. Jana i Pawła) (OO. Passyoniści).
  17. S. Calisto (ś. Kaliksta).
  18. S. Clemente (ś. Klemensa).
  19. SS. Marcello e Pietro (śś. Marcelego i Piotra).
  20. S. Marcello na Corso (ś. Marcelego) (OO. Serwici).

- Tytuł 21. SS. Martino e Silvestro (śś. Marcina i Sylwestra) (OO. Karmelici).
22. S. Maria degli Angeli (ś. Maryi Anielskiej) (OO. Kartuzi).
23. S. Maria in araceli (ś. Maryi Aracoeli, z ołtarza Bożego (OO. Franciszkanie).
24. S. Maria sopra Minerva (ś. Maryi nad Minerwą) (OO. Dominikanie).
25. S. Maria transpontina (ś. Maryi za mostem.)
26. S. Maria della pace (ś. Maryi pokoju).
27. S. Maria in portico v. in Campitelli (ś. Maryi w portyku).
28. S. Maria del popolo (ś. Maryi Popolo) (OO. Augustyanie).
29. S. Maria in Trastevere (ś. Maryi Trastavere).
30. S. Maria in via (ś. Maryi na ulicy) (OO. Serwici).
31. S. Maria della vittoria (ś. Maryi zwyciężkiej).
32. S. Marco (ś. Marka).
32. SS. Nereo ed Achilleo (śś. Nereusza i Achilla).
34. S. Onofrio (ś. Onufrego).
35. S. Pancrazio (ś. Pankracego) (OO. Karmelici).
36. S. Pietro in montorio (ś. Piotra na górze) na szczycie Janikulu.
37. S. Pietro in vincoli (ś. Piotra w okowach).
38. S. Prassede (ś. Praksedy).

- Tytuł 39. S. Prisca (ś. Priski) OO. Augustyanie).
40. S. Pudenziana (ś. Pudencyany).
41. SS. Quattro Coronati (śś. 4 męczenników rzeźbiarzy Seweryna, Karpofara, Sewera i Wiktoryana).
42. S. Quirico e Giulitte (śś. Cyryaka i Julity).
43. S. Sabina (ś. Sabiny) (OO. Dominikanie).
44. S. Sisto (ś. Sykstusa).
45. S. Silvestro in capite (ś. Sylwestra) (Panny Klaryski).
46. S. Stefano rotondo (ś. Szczepana na górze Celio) (OO. Serwici: Collegium germanicum).
47. S. Toma in parione (ś. Tomasza w objawieniu).
48. S. Trinita di monti (ś. Trójcy na górze Pincio) (Panny Sercanki).
49. S. Lorenzo in Paneperna (ś. Wawrzyńca w miejscu mieszkania rodziny Perpenna) (Panny Klaryski).
50. S. Susanna (ś. Zuzanny) (Panny Bernardynki).

III. Dyakonów w Rzymie.

- Tytuł 1. S. Maria in via lata (ś. Maryi na szerokiej drodze na Corso).
2. S. Adriano na forum Romanum (ś. Adryana).
3. S. Agata alla suburra (de' Goti) (ś. Agaty, niegdyś w ręku arykańskich Gotów).

- Tytuł 4. S. Angelo in pechiera (ś. Anioła na rybakach) (OO. Kanonicy regularni).
5. S. Cesareo (ś. Cezaryusza).
6. S. Eustachio (ś. Eustachiusza).
7. S. Giorgio in Velabro (ś. Jerzego przy złotój zasłonie).
8. SS. Cosma e Damiano (śś. Kosmy i Damiana) obok forum rzymskiego.
9. S. Maria in Aquiro (ś. Maryi na miejscu igrzysk Ekwiryjskich).
10. S. Maria ad Martyres (ś. Maryi męczenników), la Rotonda Panteonu.
11. S. Maria della Navicella v. in Domnica (ś. Maryi na górze Celio z marmurową łódką) (uniccy Maronici).
12. S. Maria in Cosmedin (ś. Maryi ozdobnej).
13. S. Maria della scala (ś. Maryi na wschodach) (OO. Karmelici).
14. S. Niccola in carcere (ś. Mikołaja w więzieniu).
15. S. Lorenzo in Damaso (ś. Wawrzyńca fundacyi Damazego I.)
16. SS. Vito e Modesto (śś. Wita i Modesta).

§ 5. *Kanoniczne przymioty Kardynałów.*

Synowie prawych małżonków wyłączne mają prawo do kardynalskiej purpury, od której wyłączeni są nieślubni, nawet choćby legitymowani per subsequens matrimonium.¹⁾ Do gło-

---

¹⁾ Const. Sixti V. Postquam verus, in Bullar. Rom. T. IV. P. IV. p. 279.

wnych przymiotów każdego kardynała jako radcy papieżkiego ewanieliczna należy mądrość; „decet namque ipsi Romano Pontifici per fratres suos SS. Romanae Ecclesiae *Cardinales* (qui sibi in executione officii sacerdotis *coadjutores* assistant), libera provenire consilia..“¹⁾

Obszerniejsze przepisy zawiera prawo kanoniczne in Septimo c. 1—7 de Cardinalibus (I. 4) n. p. cap. 1. instytucya kardynała nie następuje przez sekretną, bezobrzędową nominacyą, raczój wedle konstytucyi d. Romae Calend. Nov. 1431 „per capelli rubei traditionem ac tituli assignationem annulique juxta morem consuetum in digito immissionem, absenti vero ab eadem Curia per hujusmodi capelli missionem realiter sint impensa (insignia) aut saltem in generali Consistorio.“ In capite 4 loc. cit.: „Cum sanctae Romanae Ecclesiae *Cardinales caeteros omnes in ipsa Ecclesia post summum Pontificem honore ac dignitate praecedant*, conveniens ac debitum est, ut *vitae munditia ac virtutum splendore cunctis praefulgeant*...ordinamus, ut quilibet Cardinalium...juxta doctrinam Apostoli ita sobrie, caste ac pie vivat, ut non solum a malo, sed ab omni etiam specie mali abstinens, coram hominibus luceat Deumque inprimis operibus honorificet. Sint omnes vigilantes ac *divinis officiis missarumque* celebrationibus *intenti*, habeantque capellas suas in loco honesto. Sitque eorum domus, familia, mensa supellexque non fastu aut pompa, neque superfluis rebus,

---

¹⁾ Sext. c. 17 de elect. (I. 6).

neque aliquo modo reprehensibilis, ne peccandi excedendique modum licentia inde nascatur, sed ut aequum est, *modestiae et frugalitatis speculum dici mereantur*... Praeterea ministerium indecorum Episcoporum Praelatorumque in domibus non habeant.. Principum et quorumcunque aliorum ac praesertim pauperum et religiosorum *justa negotia* pio promoveant affectu, oppressos et injuste gravatos juxta vires suas et officii debitum adjuvent. *Tituli sui loca*, si praesentes in curia fuerint personaliter: si vero absentes, per vicarium idoneum *semel saltem singulis annis visitent*, clericos et populos Ecclesiarum titulo suo subjectarum, cum diligentia inquirant vigilantque circa cultum divinum et bona dictarum Ecclesiarum moresque inprimis et vitam clericorum et parochianorum solerter explorent eosque omnes et singulos ad recte honesteque vivendum paterno moneant affectu. Pro augmento autem divini cultus et salute animae suae quilibet Cardinalis vel in vita donet, vel in mortis articulo relinquat suo titulo, quantum sit satis ad presbyterum unum commode ibi sustentandum, vel si Ecclesia indigeat reparatione vel alia subventionem, tantum illi relinquat vel donet, quantum conscientiae suae videbitur.. Statuimus, ut Ecclesiarum bona temere non effundant, sed ea in piis et sanctis operibus exponant, quorum causa magni et opimi redditus per sanctos Patres statuti et ordinati fuerunt.. aedificia quoque, possessiones et jura quaecunque in statu convenienti conservent et diruta instaurent.. Et cum minime deceat, affines et

consanguineos praesertim bene meritos et ope indigentes negligere, sed illis providere justum et laudabile sit, non praeterea tamen vel beneficiorum multitudine vel ecclesiasticis redditibus ita eos impleri convenire arbitramur, ut caeteri damnum ex hujusmodi largitionis intemperantia patiantur et inde scandalum nascatur.“ *Caput 5* loc. cit.: „Et cum maxime providendum sit, ut non solum coram Deo, cui primum placere debemus, sed etiam coram hominibus opera nostra probentur, ut caeteris exemplo ad imitandum possimus esse, ordinamus, ut *quilibet Cardinalis se domus ac familiae suae optimum rectorem praefectumque ostendat esse*, tam circa ea, quae extrinseca omnibus apparent, quam quae intus latent abscondita.“ Konstytucya Soboru Trydenckiego ¹⁾ przepisuje: „Quae vero de Episcopis dicta sunt, eadem ... et ad S. Romanae Ecclesiae Cardinales pertinere decernit, quorum consilio apud S. Romanum Pontificem, quum universalis Ecclesiae administratio nitatur, nefas videri potest, non iis etiam virtutum insignibus ac vivendi disciplina eos fulgere, quae merito omnium in se oculos convertant.“ Ostrzega więc Sobór Trydencki: „ut ii, qui episcopale ministerium (i godność kardynalską) suscipiunt, se non ad propria commoda, non ad divitias aut luxum, sed *ad labores et sollicitudines pro Dei gloria vocatos esse intelligant*.“ „Ea vero omnia et singula, quae de episcoporum praeficiendorum vita, aetate, doctrina et ceteris qualitatibus alias in

---

¹⁾ Sess. XXV. c. 1. de ref.

eadem Synodo constituta sunt, decernit eadem, etiam in creatione S. Romanae Ecclesiae Cardinalium, etiam si diaconi sint, exigenda.“¹⁾

Wedle konstytucyi Sykstusa V. z r. 1586 nowy kardynał rok przed nominacją mniejsze przyjąć powinien święcenia a między członkami św. Kolegium żadnych nie ma mieć krewnych lub powinowatych.

§ 6. *Nominacya (creatio) Kardynałów.*

Wedle instrukcyi Caeremoniale Romanum z 15. wieku Ojciec św. opinii św. Kolegii żądał co do nominata, po czem promowował w suchodzielne środy kandydata godnego. Przepis ten zniósł Papież Paweł V. (1605—21). Obiór kardynałów obecnie zależy od woli Papieża, który o obsadzeniu wakującego miejsca w zgromadzeniu kardynalskiem, oświadcza na tajnym Konsystorzu, zapowiadając wolą swoją temi słowy: „Habemus Fratrem“ (mamy brata) i kładąc listę nowych kardynałów na stoliku w sali konsystorskiej, po czem kardynał patron albo w nieprzytomności tego, kardynał podkomorzy albo też najstarszy kardynał odczytuje głośno obranych imiona. Czasem Papież nie wymienia imion kandydatów, zatrzymując ich in petitorio (in petto), którzy jednak po ogłoszeniu w te miejsca, które im się podług czasu należą, w jakie ich Papież in petto na kardynałów umieścił, wchodzi. Pierwsza nominacya in petto nastąpiła podług roczników Rajnalda za rządów Pa-

---

¹⁾ Sess. XXIV. c. 1. de ref.

pieża Marcina V. (1426—30). Po dezygnacyi in petto następuje faktyczna nominacya, nawet i po śmierci Papieża przez jego następcę.

§ 7. *Insignia kardynalskie.*

I. *Papieskie oznaki* są: 1. Biała jedwabna suknia (toga). Codzienne Papieża suknie są: wierzchnia suknia z białego jedwabiu, spodnia zaś z cienkiego płótna, kapa z czerwonego aksamitu albo z czerwonej jakiej jedwabnej materyi. 2. Purpurowego koloru trzewiki Pianeelle nazwane, na których jest krzyż wyszyty. 3. Biret czyli czapka aksamitna, która do usz sięga. 4. Rokieta z karmelionu. 5. Kołnierz Amitto. 6. Pas, którego dwa końce na dół spadają. 7. Kosztowna, perłami i rubinami wykładana, trzema krzyżami przyozdobiona stuła. 8. Czerwony papieski płaszcz. 9. Tiara, potrójna korona składająca się z 3 złotych koron i krzyża u góry i z 2 wiszących wstążek. 10. Mitra, infula (biskupia).

II. *Do insigniów kardynalskich* właściwy należy ubiór: 1. sutanna jedwabna.¹⁾ 2. komża z białego płótna (rokieta). 3. mantolet. 4. mozetta pokrywająca plecy i tył głowy. 5. biret czerwony. 6. pod mozettą czerwona kardynalska czapeczka a 6. na tę kładą kardynałowie czer-

---

¹⁾ Purpura, purpurowa sutanna, dozwolona przez Papieża Pawła II. w r. 1464, dała powód do nazwania kardynałów Purpuratami (Purpurati). Pomiędzy wezwanymi przez Cesarza Napoleona I. a z Rzymu do Paryża w r. 1809 przybyłymi kardynałami, w ślubie cesarza z Maryą Ludwiką trzynastu nie wzięło udziału, dla tego Napoleon obrażony im nakazał zamiast purpury czarną nosić sutannę, z której to okoliczności tychże purpuratów przezwano czarnymi kardynałami!

wony kardynalski kapelusz, najprzód kardynałom legatom ¹⁾ przez Innocentego IV. w r. 1245 dozwolony z obowiązkiem ofiarowania własnej krwi za wiarę św., później przyznany wszystkim kardynałom, od r. 1591 i kardynałom zakonnikom, którzy z purpurą habit zakonny noszą. ²⁾ W czasie pewnych uroczystości noszą kardynałowie zamiast mantolettu pontyfikalną kapę na rokiecie, która w zimie gronostajami, w lecie zaś aksamitem bywa podszyta. Ubiory te wyjąwszy kardynalską czapeczkę są albo czerwonego albo różowo czerwonego koloru. Dwóch ostatnich kolorów używają kardynałowie dwa razy tylko do roku, to jest, w 3cią niedzielę Adwentu i 4tą Postu. Czerwonego koloru suknie najczęściej w ciągu roku noszą, fioletowego zaś używają przez cały Post i Adwent, oprócz wyrażonych niedziel i innych dni uroczystych: podobnego koloru suknie noszą przy obchodach pogrzebowych, jako też i w czasie żałoby za Papieża. Czapeczkę i biret zawsze mają koloru czerwonego, pończochy i kapelusz stósują do innych ubiorów. Sutanna jest pospolicie z materyi jedwabnej, reszta z cienkiego kamlotu. Kardynałowie, będący obrani z jakiego zakonu, zachowują kolor swego klasztoru. 7. Kardynałowie noszą złoty szafirowy pierścień: 8. otrzymują prowizyą tytułu kościoła i 9. mają prawo używania (duchownym elektorom i wielkiemu

---

¹⁾ Thomassini Vet. et nov. eccl. discipl. P. I. lib. II. c. 113 nr. 7. T. I. p. 339.

²⁾ Gregorii XIV. Const. Sanctissimus a. 1591 in Bullar. Rom. T. V. P. I. p. 276

mistrzowi maltańskiemu dawniej przyznanego honorowego tytułu „*Eminentissimus*“ (Eminencya), wreszcie 10. używają pieczęci z kardynalskim kapeluszem nad herbem familijnym, lecz wedle konstytucyi Innocentego X. z r. 1644 bez korony i bez świeckich dystynkcyi. Gdy kardynałowie wyjeżdżają, konie ich albo muły po obydwóch stronach uzdzienic, są przystrojone w długie franzle czerwonego koloru.¹⁾

§ 8. *Investytura Kardynałów:*

A. prywatna.

1. Pospolicie Prałaci obecni w Rzymie, których Papież umyślił do godności kardynalskiej wynieść, wieczorem pierwój przez Kardynała patrona zostają zawiadomieni, ażeby się nazajutrz w czasie, w którym się Konsystorz odprawia, w pałacu apostolskim znajdowali. Po ogłoszeniu zaraz wprowadzeni bywają do Konsystorza. Jeden przy drugim przykłęka przed Ojcem ś. na kolana a ten wkłada każdemu podług godności jego wyniesienia *biret czerwony*, mówiąc: „*Esto Cardinalis*“ (bądź kardynałem), żegna go i wymienia mu obowiązki téj wysokiej godności. Zdejmuje potem nowo obrany kardynał biret z głowy i całuje Papieżowi nogi.

2. Jeżeli obrani kardynałowie nie znajdują się w pałacu Apostolskim, więc kardynał patron albo kardynał podskarbi każe w Rzymie mieszkających, w Konsystorzu do nowój godności

---

¹⁾ Wiadomość o obiorze Papieża. Kraków 1833.

wyniesionych prałatów, jeszcze w dniu mianowania przez swego najwyższego podskarbiego na swoim wozie tryumfalnym do swego osobnego pokoju w pałacu papieskim przywieść i daje im obiad wielki. Po odebranej na trzy palce szerokiej kardynalskiej tonsurze i ubraniu w kardynalskie fioletowe suknie, przyprowadza nowo obranych do Papieża na posłuchanie, na którem odbierają od Ojca ś. biret z takim obrządkiem, jak sub 1. nadmieniliśmy.

3. Jeżeli nowo obrany kardynał nie znajduje się w Rzymie, natychmiast kardynał patron zawiadomia go piśmiennie o jego mianowaniu. Po odebraniu téj wiadomości każe sobie nowy kardynał dać zaraz kardynalską tonsurę, ale nie nosi jeszcze ani czerwonej sukni ani biretu. Papież przesyła mu biret albo przez honorowego podskarbiego z brewe albo pospolicie przez nuncjusza krajowego albo przez inną znakomitą osobę, gdzie w katedralnym kościele po odprawionej wprzód mszy ś. doręczonym mu zostaje takowy temi słowy: „*Esto Cardinalis.*“ Za szczególną łaskę Ojca ś. poczytać należy, gdy podobnym sposobem *kapelusz czerwony* nowo obranemu zostaje doręczony. Kardynalski kapelusz jest okrągły, czerwony, po którego bokach spadają czerwone kutasy, pospolicie na każdej stronie po 15.

B. solenna.

Nowo obrani kardynałowie jadą w wspólną paradzie, w świetle wielkich panów, w swoich tryumfalnych pojazdach do pałacu apostol-

skiego. Tu zgromadziwszy się tak Papież jak i kardynałowie do sali konsystorskiej, wprowadzają nowego kardynała dwóch kardynałów dyakonów do Konsystorza. Nowo obrany kardynał przykłęka po trzykroć razy przed Papieżem, wstępuje na stopnie papieskiego tronu, całuje Ojcu ś. nogę i rękę, który go nawzajem w usta całuje, innym kardynałom nowo obrany daje pocałowanie pokoju (*osculum pacis*). Potem śpiewacy papiescy odśpiewują hymn „*Te Deum laudamus*,” kardynałowie postępują podług ich godności do papieskiej kaplicy, nowo obrany idzie na ostatku, którego prowadzi najstarszy kardynał za prawą rękę. W kaplicy starsi kardynałowie formują okrąg około ołtarza a nowy klęczy na stopniu ołtarza. Gdy chór wiersz ten „*Te ergo quaesumus*” zaczyna, mistrz obrzędu nowo obranemu kardynałowi z tyłu do kapy kaptur (*capuccio*) wkłada na głowę, po czym elekt dopóty leży krzyżem na ziemi, dopóki cały hymn się nie skończy i modlitw następnych kardynał dziekan przed ołtarzem nie zmówi. Powstawszy i zdjawszy *capuccio* z głowy, elekt odbiera z rąk kardynała dziekana bulłę z rotą przysięgi, że gotów jest krew swoją na usługi kościoła Rzymskiego i na zachowanie przywilejów ś. Kolegii przelać. Po złożeniu przysięgi udają się napowrót wszyscy kardynałowie do sali konsystorskiej, w której sam elekt ukłęka znowu przed Papieżem. Najwyższy mistrz obrzędów wkłada mu powtórnie *capuccio* na głowę a Ojciec ś. kapelusz czerwony, mówiąc: „Na cześć Wszechmocnego Boga, na ozdobę ś.

Stolicy Apostolskiej, przyjmij ten *czerwony kapelusz* jako znak kardynalskiej godności, który oznacza, że aż do śmierci i krwi wylewu, dla wzniesienia prawdziwej wiary, dla pokoju i spokojności chrześcijańskiego ludu, dla pomnożenia i utrzymania ś. Kościoła Rzymskiego nieustraszonym się okażesz. W imie Ojca i Syna i Ducha ś. Amen.“ Ojciec św. udaje się potem do swego pokoju a kardynałowie do tak nazwanej królewskiej sali, gdzie nowemu kardynałowi składają swoje powinszowania, po czem wszyscy wracają do swoich pałaców. Tajny podskarbi papieski niesie czerwony kapelusz w srebrno pozłacanym futerale do pałacu nowego kardynała, który jeszcze dnia tego w kościele ś. Piotra służy kardynałowi dziekanowi a nawiedziny wielkich panów następnego dnia przyjmuje.

Na najbliższym publicznym Konsystorzu, na którym się nowy kardynał pierwszy raz pokazuje, Ojciec ś. po przepisanej ceremonii i modlitwie zawiezuje mu usta, zakazując mu mówić bez wyraźnego pozwolenia albo dopóki mu ust nie otworzy, co się dzieje na Konsystorzu, przyczem używa tych słów: „*Otwieramy wam usta* na naradach tak przy obiorze głowy kościoła jako też i na wszystkie sprawy na zborach toczyć się mogące, niemniej na pojedyncze czynności i na inne wszystkie interesa, które Kardynałom przystoją a które załatwić są obowiązani. W imie Ojca i Syna i Ducha ś. Amen.“ Potem Papież nadaje mu tytuł jednego z kościołów w Rzymie istniejącego, od którego każdy kardynał swoje imię nosi, nakoniec wkłada mu na

czwarty palec u prawej ręki w złoto oprawony szafirowy pierścień, przez który zaślubia nowo obranego kardynała z kościołem, obowiązując go do osobistej rezydencji w Rzymie, tudzież do udzielania błogosławieństwa ludowi w czasie morowego powietrza.

Papież Pius IV. uznał w bulli d. 26. Stycznia 1571 wydanęj wspomnioną instytucyjną formalność za niekonieczną, przyznając każdemu nominatowi nawet bez tejże solennej inwestytury wszelkie do kardynalskiej godności przywiązane prawa, jeżeli nominacyą rite akceptował.

Wjazd zagranicznego kardynała do Rzymu, z wielką odbywa się okazałością wedle ustawy Klemensa XI.

§ 9. Prawa Członków św. Kolegium.

Kardynałom następujące służą prawa:

I. Używanie właściwych w § 7 opisanych kardynalskich *insigniów*.

II. *Pierwsze miejsce po Papieżu* przed Patriarchami, Prymasami, Metropolitami, Arcybiskupami i Biskupami, poczynszyszy od 13go wieku.¹⁾ Prerogatywę w ciałach politycznych i dyplomatycznych, na sejmach krajowych lub nadwornych recepcjach ustanawiają krajowe przepisy lub etykietalne zwyczaje.

III. *Wotum* doradcze i decyzywne na powszechnych kościelnych *Soborach*, choćby biskupiej nie piastowali godności.

---

¹⁾ Thomassin Vet. et nova eccles. discipl. P. I. L. II. c. 113. 114.

- IV. *Głosowanie* na radzie papieskiej *Sede plena*, zwanej *Consistorium Cardinalium*, na którem Ojca św. wotum decyduje. Konsystorz odbywa się pod prezydencją Ojca św. (lub Kardynała Dziekana) albo tajnie (*Consistorium secretum s. ordinarium*) albo publicznie z przypuszczeniem Prałatów i świeckich posłów zagranicznych Monarchów (*Consistorium publicum s. extraordinarium*.¹⁾)
- V. Piastowanie urzędów

A. Kościelnych

(wedle wykazu z r. 1848²⁾ z podaniem duchownych i świeckich urzędników i pensyi odnośnych):

		roczna pensya	
		duchow.	świeck.
I. Congregatio sacri Officii s. inquisitionis	12 duchow. 6 świeck.	3984	szkud. 984
II. Visita Apostolica	7 „ 7 „	1176 „	712 „
III. Congregatio Consistorialis	3 „ 3 „	563 „	468 „
IV. Congr. super negotiis Episcoporum etc.	13 „ 2 „	992 „	180 „
V. Congr. interpretum Concilii Tridentini	8 „ 2 „	2840 „	216 „
VI. Congr. immunitatis ecclesiasticae et controversiarum jurisdictionalium	4 „ 2 „	456 „	486 „
VII. Congr. de propaganda fide	40 „ 68 „	5933 „	8382 „
VIII. Congr. ss. rituum	8 „ —	660 „	—
do przeniesienia	95 90	16604	11428

¹⁾ Card. de Luca relatio Curiae Rom. Disc. V. nr. 6. Petr. de Marc. Concord. sacerdot. et imperii lib. I. c. IX. §§ 7. 8. T. I. p. 69 sqq.

²⁾ Statistica di tutti gli uffici ed impieghi governativi, giudiziarii, ed amministrativi corrispettivi assegni annui per l'esercizio del Dominio temporale della S. Sede all'epoca del 1848 nonché de' Tribunali e Congregazioni Ecclesiastiche. Roma.

	Z przeniesienia	95	90	16604	11428
IX. Congr. disciplinae regularium	5	„	—	516	„ —
X. Congr. indulgentiarum et reliquiarum	7	„	—	384	„ —
XI. zarząd kościoła św. Piotra	3	„	87	1480	„ 13003 „
XII. Poenitentiaria Romana	26	„	2	6977	„ 108 „
XIII. Cancellaria Apostolica	4	„	60	1110	„ 9687 „
XIV. Secretaria Apostolica	5	„	13	5580	„ 5976 „
XV. Secretaria negotiorum extraord. eccl.	4	„	—	1561	„ —
XVI. Dataria Romana	9	„	55	1719	„ 20984 „
XVII. Commissariat. st. domus Lauret.	3	„	9	224	„ 649 „
	razem	161	316	36155 szk.	61835 szk.

B. rządowych, ministeryalnych

podług wykazu z r. 1859¹⁾:

	urzędników	roczna pensya duchow.	świec.
I. Secretaria Apostolica	14 duch.	18 świc.	100500szk. ²⁾ 8340szk.
II. Curia iustitiae cum Rota Romana et Signatura iustitiae et gratiae ³⁾			
1. urzędników duch.	99		
2. kapelanów dla więźniów	179		
	278 278	„ 3271	„ 110206 „ 637602 „
III. Dozór publicznego oświecenia excl. świeckich i innych profesorów etc.	3	„ 9	„ 1320 „ 1824 „
do przeniesienia	295	3298	212026 647766

¹⁾ Civiltà Cattolica 17 Febr. 1859.

²⁾ Powyższą sumę 100500 szkudów płaci Papież z swojej dotacyi (assegno), gdyż pomiędzy 14 urzędnikami duchownymi jest 11 nuncyuszów z roczną pensją 96900 szkudów.

³⁾ Dopisuję objaśnienie: Kongregacya I. st. Officii zajmuje się sprawami różnowierców. III. Konsystorz nominacyami prałatów i radą w celniejszych okolicznościach. IV. super negotiis Episcop. dycecezalnymi i zakonnymi sprawami. V. na fundamencie przepisów Trydenckiego Soboru rezolucye wydaje. VI. swobód duchownych broni.

Z przeniesienia	295	3298	212026	647766
IV. Camera Apostolica	7	3084	10329	730268
V. Minister handlu etc.	1	347	2400	69808
VI. Minister wojny excl. wajsko	—	125	—	51885
razem:	303	6854	224755	1,499727
(excl. kapelanów II. 2)				
resp.	124		124255	

Liczba urzędników wynosiła:	A. 161 duchownych,	316 świeckich:
	B. 124	6854
razem:	285	7170
pensya zaś	A. 36155 szkodów,	61835 szkodów
	B. 124255	1,499727
razem	160410	1,561562

Powyższe zestawienie wykazuje dowodnie stósunek:

1. urzędników duchownych do świeckich: 285: 7170;
2. pensyi duchownych do świeckich: 160410: 1561562; szk.
zatem do sekularyzowania urzędów żadnego nie
ma powodu, skoro n. p. w urzędach czysto ko-

VII. missyami katolickimi zawiaduje. VIII. obrządki kościelne stanowi i processa beatyfikacy i kanonizacyi czcigodnych sług Bożych prowadzi. IX. między zakonnikami spory rozsądza. X. w materyach dotyczących odpustów i relikwii sądy wydaje. XII. przedmiotami pokuty się trudni pod prezydentem kardynała penitencyarza, spowiednika wielkiego (Poenitentiarius major), który ma władzę rozgrzeszenia od przypadków Papieżowi zastrzeżonych. XIII. sprawy odnośnie do kancelaryi, XIV. lub sekretaryi Apostolskiej XV. lub sekretaryi dla nadzwyczajnych interesów kościelnych załatwia. XVI. Datarya jest trybunałem rzymskim do sądzenia interesów beneficjalnych zależnych od kolacyi papieskiej. — W Państwie kościelnem I. Sekretaryat Stanu sprawami zagranicznymi się zajmuje. II. Signatura justitiae sądzi sprawy jurydykcyjne, Rota Romana (Curia Pontificis Suprema) sprawy apelacyjne, duchowne i świeckie a Signatura gratiae wydaje odpowiedzi na prośby i memoryały. IV. Camera Apostolica wydaje wyroki apelacyjne w sprawach cywilnych i kryminalnych. — Kardynał wikaryusz (Vicarius urbis) jako zastępca arcybiskupa rzymskiego zarządza sprawami duchownymi, mając władzę nad biskupstwami będącymi w posiadaniu przez kardynałów biskupów. Kardynał Kanclerz jako pierwsza osoba sądownictwa na dworze rzymskim, wszystkie bulle papieskie pieczętuje oprócz Brew Apostolskich, które pierścieniem rybackim z. Piotra są opatrzone. Prezesowie kongregacyi z wyjątkiem kardynała prodataryusza noszą tytuły Praefectus.

ścielnych tylko 161 duchownych było, świeckich zaś 316 (cf. sub. A.) Wykazy z r. 1848 i 1859 obecnym odpowiadają stósunkom kościelnego państwa, lubo z powodu terytoryalnego zmniejszenia liczbowo zredukowane.

Dopisuję *Assegno*¹⁾ czyli *dotacyą s. Stolicy Apostolskiej* z r. 1859:

A. Assegno	dochód szkud.	rozchód szkud.
	600,000	(835000 tal.)
B. Expensa		
1. dla Kuryi Apostolskiej		78814
a dla Ojca św.		4110 (circa 6000 tal. ¹⁾)
2. dotacya kardynałów		134232
3. „ nuncyuszów		96900
4. „ kongregacyi		32736
5. „ kaplic etc.		14345
6. fabryka bazylik, Pantheon, pałaców Apostolskich		27000
7. utrzymanie bibliotek muzeów etc.		74370
8. dotacya gwardyi szlacheckiej, pałacowej, szwajcarów		54733
9. dotacya i emerytura służby papieskiej etc.		82760
Summa:	600,000	600,000

VI. Stolica Apostolska Kardynałom przyznała:

- a) Juryzdykcyą quasi biskupią (jurisdictio quasi episcopalis) nad tytularnymi swymi kościołami w Rzymie wedle kanonicznej konstytucyi: „His, quae pro Ecclesia S. Laurentii in Da-

¹⁾ F. Peraldi de Civile principato della Chiesa rom. Bastia 1851. Maguire Rom und seine Beherricher Regensburg p. 420. Margotti Rom und London Wien 1860 p. 487.

²⁾ Jaka skromna dotacya Króla — Papieża w porównaniu z listą cywilną świeckich Monarchów.

maso ex parte una et capellis sibi subjectis ex altera, super scrutinio aliisque articulis fuere proposita, diligenter auditis, sententiando decrevimus, ut earundem capellarum Presbyteri et clerici, *Cardinali*, qui nunc est in ipsa ecclesia et qui fuerint per tempora, *manualem obedientiam et reverentiam et honorificentiam omnem exhibeant* et ad ecclesiam ipsam pro scrutinio, baptismo et capitulo celebrandis convenient temporibus consuetis, *correctionem ipsius cardinalis recipientes humiliter et excommunicationis, interdicti vel suspensionis sententias*, quas tulerit in eos et ecclesias eorundem, inviolabiliter observantes.“¹⁾

- b) Oprócz juryzdykcyi quasi biskupiěj i dyscyplinarnej służy Kardynałowi w tytularnym kościele prawo udzielania dyspens właściwych aktualnym biskupom.
- c) Kardynałowi wolno w swoim kościele solennych udzielać benedykcyi z pontyfikalnemi insigniami.²⁾
- d) Wolno także kardynałom kapłanom w swych tytularnych kościołach pontificaliter udzielać aspirantom do stanu duchownego oprócz tonsury 4 mniejszych święceń (minores).³⁾

VII. W dyscyplinarnym względzie używa

---

¹⁾ c. 11 X. de majorit. et obedient. (I. 33) c. 24 X. de elect (I. 6).

²⁾ Wedle przepisu in Caeremonial. Rom. nie wolno biskupom w obecności kardynała funkcyi pontyfikalnych bez jego pozwolenia sprawować.

³⁾ Decl. S. Congreg. Conc. Trid. a. 1641. Hartzheim Collect. Conc. Germ. T. IX. p. 755. Prosper Lambertini Institt. canonicae: inst. XXI.

św. Kolegium wielkiej osobistej swobody i exemcyi:

- a) c. 4 de sentent. excommunicat. in VI^{to} (V. 11) na korzyść kardynałów i biskupów zastrzega: „Nos deliberatione provida duximus statuendum, ut Episcopi et alii superiores Praelati nullius constitutionis occasione, sententiae sive mandati praedictam incurrant sententiam ullatenus ipso jure: nisi in ipsis de Episcopis expressa mentio habeatur.“¹⁾
- b) Papież Leon X. d. Romae in public. Sess. Lateran. Synod. 1516. 17. Cal. April. grozi gwałcicielom domów kardynalskich „censuris et poenis“²⁾ a pokrzywdzenie osoby kardynalskiej uważać każe ustawa Piusa V. d. 14 Cal. Jan. 1569 za obrazę Majestatu (królewskiego) „tanquam laesae majestatis reus, perpetuo sit infamis et praeterea diffidatus, bannitus et intestabilis.“³⁾ Rygor kar kościelnych prawo kanoniczne tak usprawiedliwia: „ex quibus Cardinalatus honori, quibus sacrosancta militans Ecclesia, tanquam purpureo tota decoratur amictu, non parum detrahitur et eorum generatur contemptus et homicidiorum et aliorum scandalorum occasio exhibetur.“⁴⁾ Prawo kościelne wyliczaspecyalne kary⁵⁾

---

¹⁾ Regul. Cancell. apostol. LXX.

²⁾ Septim. c. 2 de Cardinalibus (I. 4).

³⁾ Sept. c. 3 de Card. (I. 4).

⁴⁾ Sept. c. 2 do Card. (I. 4).

⁵⁾ Sext. c. 5 de poenis (V. 10). W naszych czasach wykroczenia injuryjne i kryminalne bywają sądzone i karane wedle kodeksu karnego każdego kraju lub państwa, lubo prawa krajowe nie zniosły in foro ecclesiastico rygoru kanonicznego prawa.

na gwałcicieli kardynalskiej godności: „quod sanctae Romanae Ecclesiae *Cardinalem fuerit hostiliter insecutus* vel percusserit aut ceperit vel socius fuerit facientis aut fieri mandaverit velfactum ratum habuerit aut consilium dederit vel favorem aut postea receptaverit vel defensaverit scienter eundem: sic *ut reus criminis laesae Majestatis* perpetuo sit infamis, diffidatus nihilominus et bannitus, sit intestabilis, ut nec testamenti liberam habeat factionem, nec ad alicujus bona ex testamento vel ab intestato vocetur: quatenus ab omni successione repulsus publicaue repulsa confusus minus inveniat suae malitiae successorem: fiant habitationes ejus desertae... nullus ei debita reddere, nullus respondere in judicio teneatur... quicquid etiam in bonis invenitur, ipsius fisci vel reipublicae dominio applicetur.. Si qua vero feuda, locationes, officium vel beneficium spirituale vel temporale ab aliquibus ecclesiis obtinet, sit eis ipso jure privatus, quae sic libere ad ecclesias revertantur, quod ecclesiarum rectores de ipsis pro sua voluntate disponant etc.“ — „nec ab alio, quam a Romano Pontifice possint absolutionis beneficium obtinere, nisi duntaxat in mortis articulo constituti. Quum autem fuerint absolvendi: primo sufficienter et idonee caveant, quod inferendae poenae parebunt et auxiliante Domino poenitentiam peragent injungendam: deinde per omnes illius loci ecclesias principales vicinorumque locorum diebus dominicis et solennibus incedant

nudi coram populo, femoralia tantum habentes et ferulas deferentes in manibus, cum quibus per easdem ecclesias publice fustigentur: ituri postmodum ultra mare et ibidem acturi poenitentiam per tres annos ad minus, nec exinde postmodum reversuri absque Sedis Apostolicae licentia speciali.“

c) W sprawie indagacyjnój naprzeciw kardynałowi należy dwojaki zachować modus procedendi:

1) correctio paterna, monitum ojcowskie wedle ustawy Soboru Bazylejskiego sess. XXIII. c. 4: „Si quem ex Cardinalibus aliquid perperam facientem Papa cognoverit, *paterna semper caritate et juxta doctrinam evangelicam corrigat*: ut sic alter in alterum, pater in filios et filii in patrem caritatis opera exercentes, ecclesiam exemplari ac salubri moderamine gubernent.“

2) w przypadku wytoczonego formalnego procesu kanonicznego, winą obżalowanego kardynała dyakona udowodnioną być musi przez 27, kardynała kapłana przez 44 a kardynała biskupa przez 72 wiarygodnych i bezstronnych świadków (wedle przepisu mylnie przypisanego Sylwestrowi św. c. 2 c. II. p. IV.)

We wszelkich sprawach dotyczących purpurata wydaje sam Ojciec św. wyrok bez apelacy sądowej na mocy ustawy Pawła IV. d. Romae 9. Jan. 1559: „Lites et causas inter quoscunque Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinales super

quibusvis rebus et bonis, tam ecclesiasticis quam secularibus vel quorumvis ordinum regularibus, coram quibusvis iudicibus, in quavis instantia ac etiam in negotio executorio vel restitutionis in integrum, quomodolibet vertentes et pendentes, ad Nos in eisdem statu et terminis, in quibus reperiuntur, advocamus *cognitionemque et decisionem illarum Nobis reservamus*, decisionique et terminationi per Nos super illis faciendae, *apellatione quacunque* etiam alias de jure admissibili *rejecta* et postposita, standum, acquiescendum et patienter omnino parendum et obediendum fore statuimus et ordinamus, ac similiter in titulis et causis, quae de caetero inter eosdem Cardinales exoriri contigerit, observari volumus.“¹⁾

VIII. Pogrzebową pompę zmarłych kardynałów (pompa funebris Cardinalium) ogranicza przepis kanoniczny²⁾: „Expensae funebres Cardinalium computatis omnibus centum et quinquaginta florenorum summam excedere non debent, nisi exequutorum providentia justis allegatis causis ac rationibus, plus exponendum esse duxerit. Exequiae et castrum doloris, prima et nona die fiant, infra octavam vero Missae de more celebrentur.“

IX. Św. Kolegium najzaszczytniejsze ma prawo wyboru nowego Papieża w czasie opróżnionej Stolicy Apostolskiej (Sede vacante). Mikołaj II. (1059) upoważnił Kardynałów bisku-

¹⁾ Sept. c. 6 do Cardinal. (I. 4).

²⁾ Sept. c. 7 de Card. (I. 4).

pów a Aleksander III. (1179) wszystkich Kardynałów do elekcji Papieża. Kardynałowie po przyjęciu Najś. Sakramentu i po złożonej wedle roty przysiędze: „Przysięgam na Chrystusa Pana naszego, który mię sędzić będzie, że temu głos dałem, którego ja, na Namiestnika Boga, że powinien być obranym, sędzę i że toż samo przy przystąpieniu uczynię,“ w konklawe kładą kartkę obiorową na jedną z tac będących przy ołtarzu a potem do kielicha, która zawiera te słowa: „Obieram za Naczelnika Kościoła czcigodnego Pana, mego Pana, Kardynała N.“ Po skończonym obiorze Papieża palą się kartki, dla tego w kaplicy jest umyślnie sporządzona rura, przez którą dym spalonych wszystkich kartek w powietrze ulatuje. Sede vacante składa się rząd tymczasowy państwa z prezydującego Kardynała Kamerlengo (Camerarius S. Collegii) qua Vicerex, który finansowym potrzebom biciem monety z swoim napisem i herbem zaradzić może, następnie członkami rady rządowej dawniej byli archipresbyter, archidyakon i primicerius notariorum,¹⁾ obecnie św. Kolegium na czas triduum mianuje jednego kardynała biskupa, kapłana i dyakona. Rząd tymczasowy przyspiesza przygotowania do wyboru Papieża, załatwia naglące sprawy państwa i toż państwo kościelne ad interim administruje, nie mając jednak zastępczej jurysdykcji apostolskiej lub papieskiej, jak n. p. kapituły katedralne po śmierci swych biskupów.

---

¹⁾ Lib. dur. RR. Pontiff. cap. II. tit. 1.

X. Niektórzy członkowie św. Kolegium używają specjalnych przywilejów:

1. Kardynał biskup Ostijski jako *Dziekan* św. Kolegium mający stopień Króla, prezyduje na zgromadzeniach a w nieobecności jego zastępcą Subdziekan Kardynał biskup z Porto Rufiny lub najstarszy z obecnych Kardynałów biskupów stósownie do konstytucyi papieskich Pawła IV. (1555), Benedykta XIII. (1724) i Klemensa XII. (1731). Kardynał Dziekan używa palliusza podobno od czasu Papieża Marka, w razie potrzeby święci elekta papieża na kapłana lub konsekruje na biskupa, odprawia w niedziele w obec Papieża mszą św., jeśli Ojciec św. takowej nie celebduje i w kilku kongregacyach urzęduje, zawiadując instytutami a opiekując się jako protektor kościołami, bractwami, miastami i t. d.¹⁾
2. Do znakomitych urzędów należy funkcyja na rok obranego Kardynała Kamerlengo (Podskarbiego) św. Kolegium, Kamera zaś Apostolska zostaje pod zarządem osobnego papieskiego podskarbiego (kamerlengo), który we wszystkie do skarbu państwa kościelnego odnośne rzeczy wgląda a zarazem jest sędzią apelacyjnym. Kamerlengo św. Kolegii zarządza kasą, do której pewne wpływają dochody: a) z tak zwanego rotulus, za prezencją kardynałów w Konsystorzach, Kongregacyach i kaplicach papieskich, do którego

---

¹⁾ F. A. Maroni Commentarius de Ecclesiis et Episcopis Ostiensibus et Veliternis. Romae 1766.

zagraniczni i nieprzytomni kardynałowie żadnego prawa nie mają, wyjąwszy zagranicznych z prawnego tytułu w Rzymie bawiących i udział biorących. b) Roczna etatowa pensya kardynalska wynosi 4000 szkodów, komu nie dostaje, ten pobiera wedle ustawy Pawła II. 100 szkodów miesięcznie z Kamery Apostolskiej, którą to dopłatę nazywają il piatto di Cardinale.

3. Kolegium św. wreszcie ma trzech osobnych urzędników:

- a) Prosekretarza (*clericus nationalis*) rodem per turnum francuza, niemca lub hiszpana.
- b) Sollicitatora obrabiającego sądowe sprawy ś. Kolegii i
- c) Komputistę, prokuratora, składającego roczne rachunki z dochodów ś. Kolegii ¹⁾

---

¹⁾ cf. Santinelli Diss. della dignita del Cardinalato. Brouati Diss. dell' antica preminenza del Cardinalato. Platus de Cardin. dignitate et officiis. Cohelli notit. Cardinalatus. Tamagno origine et prerogatione dei Cardinali. Buddeus de origine Cardinalitae dignitatis. Jenae 1693. Muratori Diss. de Cardinalium institutione. Jo. Kleiner Diss. de origine et antiquit. Cardinalium etc.

ROZDZIAŁ II.

● Kardynałach Polskich.

§ 10. *Konstytucye sejmowe w Polsce dotyczące
Kardynałów.*

Konstytucye krajowe przyznawały Arcybiskupowi Gnieźnieńskiemu przez Stolicę Apostolską nadaną godność Prymasa, w hierarchii więc kościelnej pierwszą katedrę Metropolitalną, tudzież jako wicekrólowi w czasie bezkrólewia, pierwszemu księciu Rzeczypospolitej, pierwsze krzesło w Senacie i na Sejmach, pierwsze miejsce po Królu, prawo koronowania królestwa obojga. Dla utrzymania pierwszeństwa Prymasa Polskiego i w kościele i w kraju, na katedrze arcybiskupiej i na krześle senatorskiem, w Koronie i W. Ks. Litewskim, prawowierna Rzeczpospolita Polska poważając Kardynalską godność zajmującą pierwsze miejsce po Papieżu i w Rzymie i na całym świecie katolickim, pragnęła wszelkich unikać kolizyi mogących z Prymasem Gnieźnieńskim zachodzić w skutek nominowania jego Sufraganów Kardynałami, którzy wedle § 9 II. pierwsze mają miejsca nawet przed Pryma-

sami. Kościół więc rzymski kardynałowi pierwsze przyzaje miejsce, które w Polsce wedle konstytucyi sejmowych samemu tylko Prymasowi służyło. Promocye nawet Prymasów Gnieźnieńskich do kardynalskiej purpury wywołały spory, lubo nie o pierwsze miejsce, to przecież o honorowy baldachinu zaszczyt w kościele i w krajowej radzie!

Pomiędzy Kardynałem biskupem krakowskim Zbigniewem Oleśnickim a Arcybiskupami gnieźnieńskimi Wincentym Kotem i Władysławem Oporowskim zaszły nieporozumienia o pierwsze miejsce w senacie polskim i powstał spór, czy *Arcybiskup lub Kardynał* ma odbyć obrządek ślubu Kazimierza Jagiellończyka z Elżbietą i obrządek koronacyi téj królowej. *Św. Jan Kapistran*, obecny na ten czas w kraju, wezwany na sędziego sporu, kładąc wedle nstaw prawa kanonicznego wyżej godność duchowną kardynalską nad świecką, polityczną gnieźnieńskiego Prymasa, *rozstrzygnął na korzyść Kardynała*, przeciw życzeniu Króla i rady krajowej.¹⁾ Papież załatwił ten spór tymczasowie w ten sposób, że *Kardynał miał mieć pierwsze miejsce a Arcybiskup pierwsze wotum*.

Dla zapobieżenia na przyszłość podobnym sporom postanowiono, ażeby nie tylko Arcybiskup gnieźnieński miał miejsce przed Kardynałem (lubo bezskutecznie!), lecz także Rzeczpospolita polska wraz z Królem zakazała biskupom krajowym bez pozwolenia Króla i Stanów starać się o pur-

¹⁾ *Starożytności Polskie. Poznań 1842. I. 29.*

purę kardynalską dla zachowania praw Arcybiskupa gnieźnieńskiego jako wicekróla w czasie interregnum i Prymasa polskiego. To postanowienie z r. 1451 stwierdzonem jeszcze zostało ustawami z r. 1633 i 1641.¹⁾

Dla uniknienia wszelkiej kolizyi, przez zwyczaj przyjęto, iż gdy Kardynał koronował lub Królowi ślub dawał, Arcybiskup odprawiał nabożeństwo, lub że gdy Arcybiskup koronował albo Królowi ślub dawał, Kardynał odprawiał nabożeństwo: w rzeczach zaś świeckich, gdy Arcybiskup poszedł do Senatu, Kardynał w domu pozostał i przeciwnie, lecz wtenczas zwykle w rzeczach ważniejszych do nieprzytomnego posyłano po wotum.

Królowie polscy poważając krajowe ustawy, zagranicznych biskupów, lubo nie zawsze z skutkiem pomyślnym, Papieżom przedstawiali na kandydatów do godności kardynalskiej. Tak n. p. Innocenty XI. w miejsce przedstawionego przez króla Jana III. biskupa bellowaceńskiego Jansson de Fourbin posła francuskiego, zamianował posła polskiego Jana Kazimierza Denhoffa, opata i biskupa cesenackiego Kardynałem, co wywołało konstytucyą sejmową: aby na przyszłość nie wysyłano duchownych na posłów do Rzymu. Zygmunt III. w liście pisany d. 28. sierpnia 1598 do kardynała Sauli, prosił o kapelusze kardynalskie dla nuncjusza Rangoni, odmawiając promocyi dla polaka jako

---

¹⁾ Statutum de Cardinalatu et praerogativis Archiepiscoporum Gnesnensium.

uchwałom Stanów przeciwnéj, co powtórzył d. 13. grudnia 1621. Mimo to polecono Królowi przedstawienie polaka. Skutkiem tego Paweł V. ofiarował Bernardowi Maciejowskiemu Arcybiskupowi gnieźnieńskiemu kardynalski kapelus. ¹⁾

§ 11. *Spis Kardynałów Polskich.*

Stolica Apostolska, mając episkopat polski w wielkiem poważaniu, zaszczycała go dość często kardynalską purpurą i niezawodnie byłyby liczniejsze nastąpiły promocye, gdyby konstytucye Rzeczypospolitej polskiej, chcąc utrzymać powagę zwierzchniczą i naczelną Prymasów gnieźnieńskich w kraju, nominacyom rzymskim nie były przeszkadzały.

Kładę tu spis *Kardynałów polskich:*

A. aktualnych;

a) ritus latini:

- x) 1. † 1455 Zbigniew Oleśnicki tituli S. Priscæ, biskup krakowski.
2. † 1503 Fryderyk królewicz, brat św. Kazimierza, tit. SS. Sergii et Bachi, później S. Luciae in septem solis.
3. † 1579 Stanisław Hozysz tit. S. Mariae trans Tiberim, biskup warmiński.
4. † 1599 Andrzej książę Batory tit. S. Angeli, biskup warmiński. ²⁾

¹⁾ Bibliot. Corsini Nr. 680 p. 112—114.

²⁾ Św. Karól. Boromeusz pisał do Kardynała Batorego: „osadzona jest twoja cnota na wzniosłym miejscu.”

*Małusz z Krakowa biskup warmiński + 1410
Kartar Książę Batory biskup warmiński (Bato
S. Anny w Krak. vol. str. 70)*

5. † 1600 Jerzy książę Radziwiłł tit. S. Sixti, biskup krakowski. ¹⁾
6. † 1608 Bernard Maciejowski tit. S. Joannis ante portam latinam, Arcybiskup gnieźnieński, biskup krakowski.
7. † 1634 Jan Albert królewicz tit. N. Panny z Akwirum i
8. † 1672 brat jego królewicz Jan Kazimierz S. J., 1648—1668 król polski, opat w St. Germain de Prez i św. Marcina w Newers.
9. † 1697 Jan Kazimierz Denhoff tit. S. Joannis ante portam latinam, opat i biskup cesenacki.
10. † 1705 Michał Radziejowski tit. S. Praxedis, Arcybiskup gnieźnieński.
11. Autor wiadomości o obiorze Papieża stron. 41 podaje wątpliwego 11. kardynała: „Aleksander (książe) Sobieski (syn Króla

¹⁾ X. bisk. Łętowskiego katalog biskupów krakowskich II: 147: „na dwóch elekcyach Papieżów zasiadł w Rzymie, to jest, Innocentego IX. i Klemensa VIII., kędy wielu kardynałów galiło na niego papieską koronę.“ Dopisuję dawniejszy fakt: po złożeniu z papiestwa antypapy Benedykta XIII. w listopadzie 1417 nastąpiło Conclave, do którego prócz kardynałów przydzielono 30 deputowanych z pomiędzy Ojców Soboru, w której to liczbie znajdował się arcybiskup Gnieźnieński Mikołaj Trąba. Za stróżów Conclave wyznaczono między innymi rycerzy polskich Janusza z Tuliszkowa kasztelana kaliskiego i Zawiszę Czarnego z Garbowa. W Conclave głosy rozdzieliły się między Kardynała Ottona Collone, 3 innych Kardynałów, Arcybiskupa gnieź. Mikołaja Trąbę i biskupa z Chichester. Janicki o tem pisze: „Hunc fieri Papam voluit Constantia,“ a Janocki Nachricht von raren polnischen Büchern Th. II. p. 3 Dresden 1747: „Er (Trąba) lehnte aber diese unerwartete Ehre aus politischen Bewegungsgründen von sich höflichst ab und war zufrieden, daß den Gnesener Erzbischofen der Titel eines Primatis von Polen mit allgemeiner Einwilligung und Bestätigung desselben Concilii (Constantiens.) zuerkannt wurde.“ Zrzekli się kandydaci swych głosów i obrano d. 11. listop. 1417 papieżem Ottona Collone,

który przybrał imię Marcina V.

Wskazanie na antypapę i na papieża 1417 r. 1418 r. 1419 r. 1420 r. 1421 r. 1422 r. 1423 r. 1424 r. 1425 r. 1426 r. 1427 r. 1428 r. 1429 r. 1430 r. 1431 r. 1432 r. 1433 r. 1434 r. 1435 r. 1436 r. 1437 r. 1438 r. 1439 r. 1440 r. 1441 r. 1442 r. 1443 r. 1444 r. 1445 r. 1446 r. 1447 r. 1448 r. 1449 r. 1450 r. 1451 r. 1452 r. 1453 r. 1454 r. 1455 r. 1456 r. 1457 r. 1458 r. 1459 r. 1460 r. 1461 r. 1462 r. 1463 r. 1464 r. 1465 r. 1466 r. 1467 r. 1468 r. 1469 r. 1470 r. 1471 r. 1472 r. 1473 r. 1474 r. 1475 r. 1476 r. 1477 r. 1478 r. 1479 r. 1480 r. 1481 r. 1482 r. 1483 r. 1484 r. 1485 r. 1486 r. 1487 r. 1488 r. 1489 r. 1490 r. 1491 r. 1492 r. 1493 r. 1494 r. 1495 r. 1496 r. 1497 r. 1498 r. 1499 r. 1500 r. 1501 r. 1502 r. 1503 r. 1504 r. 1505 r. 1506 r. 1507 r. 1508 r. 1509 r. 1510 r. 1511 r. 1512 r. 1513 r. 1514 r. 1515 r. 1516 r. 1517 r. 1518 r. 1519 r. 1520 r. 1521 r. 1522 r. 1523 r. 1524 r. 1525 r. 1526 r. 1527 r. 1528 r. 1529 r. 1530 r. 1531 r. 1532 r. 1533 r. 1534 r. 1535 r. 1536 r. 1537 r. 1538 r. 1539 r. 1540 r. 1541 r. 1542 r. 1543 r. 1544 r. 1545 r. 1546 r. 1547 r. 1548 r. 1549 r. 1550 r. 1551 r. 1552 r. 1553 r. 1554 r. 1555 r. 1556 r. 1557 r. 1558 r. 1559 r. 1560 r. 1561 r. 1562 r. 1563 r. 1564 r. 1565 r. 1566 r. 1567 r. 1568 r. 1569 r. 1570 r. 1571 r. 1572 r. 1573 r. 1574 r. 1575 r. 1576 r. 1577 r. 1578 r. 1579 r. 1580 r. 1581 r. 1582 r. 1583 r. 1584 r. 1585 r. 1586 r. 1587 r. 1588 r. 1589 r. 1590 r. 1591 r. 1592 r. 1593 r. 1594 r. 1595 r. 1596 r. 1597 r. 1598 r. 1599 r. 1600 r. 1601 r. 1602 r. 1603 r. 1604 r. 1605 r. 1606 r. 1607 r. 1608 r. 1609 r. 1610 r. 1611 r. 1612 r. 1613 r. 1614 r. 1615 r. 1616 r. 1617 r. 1618 r. 1619 r. 1620 r. 1621 r. 1622 r. 1623 r. 1624 r. 1625 r. 1626 r. 1627 r. 1628 r. 1629 r. 1630 r. 1631 r. 1632 r. 1633 r. 1634 r. 1635 r. 1636 r. 1637 r. 1638 r. 1639 r. 1640 r. 1641 r. 1642 r. 1643 r. 1644 r. 1645 r. 1646 r. 1647 r. 1648 r. 1649 r. 1650 r. 1651 r. 1652 r. 1653 r. 1654 r. 1655 r. 1656 r. 1657 r. 1658 r. 1659 r. 1660 r. 1661 r. 1662 r. 1663 r. 1664 r. 1665 r. 1666 r. 1667 r. 1668 r. 1669 r. 1670 r. 1671 r. 1672 r. 1673 r. 1674 r. 1675 r. 1676 r. 1677 r. 1678 r. 1679 r. 1680 r. 1681 r. 1682 r. 1683 r. 1684 r. 1685 r. 1686 r. 1687 r. 1688 r. 1689 r. 1690 r. 1691 r. 1692 r. 1693 r. 1694 r. 1695 r. 1696 r. 1697 r. 1698 r. 1699 r. 1700 r. 1701 r. 1702 r. 1703 r. 1704 r. 1705 r. 1706 r. 1707 r. 1708 r. 1709 r. 1710 r. 1711 r. 1712 r. 1713 r. 1714 r. 1715 r. 1716 r. 1717 r. 1718 r. 1719 r. 1720 r. 1721 r. 1722 r. 1723 r. 1724 r. 1725 r. 1726 r. 1727 r. 1728 r. 1729 r. 1730 r. 1731 r. 1732 r. 1733 r. 1734 r. 1735 r. 1736 r. 1737 r. 1738 r. 1739 r. 1740 r. 1741 r. 1742 r. 1743 r. 1744 r. 1745 r. 1746 r. 1747 r. 1748 r. 1749 r. 1750 r. 1751 r. 1752 r. 1753 r. 1754 r. 1755 r. 1756 r. 1757 r. 1758 r. 1759 r. 1760 r. 1761 r. 1762 r. 1763 r. 1764 r. 1765 r. 1766 r. 1767 r. 1768 r. 1769 r. 1770 r. 1771 r. 1772 r. 1773 r. 1774 r. 1775 r. 1776 r. 1777 r. 1778 r. 1779 r. 1780 r. 1781 r. 1782 r. 1783 r. 1784 r. 1785 r. 1786 r. 1787 r. 1788 r. 1789 r. 1790 r. 1791 r. 1792 r. 1793 r. 1794 r. 1795 r. 1796 r. 1797 r. 1798 r. 1799 r. 1800 r. 1801 r. 1802 r. 1803 r. 1804 r. 1805 r. 1806 r. 1807 r. 1808 r. 1809 r. 1810 r. 1811 r. 1812 r. 1813 r. 1814 r. 1815 r. 1816 r. 1817 r. 1818 r. 1819 r. 1820 r. 1821 r. 1822 r. 1823 r. 1824 r. 1825 r. 1826 r. 1827 r. 1828 r. 1829 r. 1830 r. 1831 r. 1832 r. 1833 r. 1834 r. 1835 r. 1836 r. 1837 r. 1838 r. 1839 r. 1840 r. 1841 r. 1842 r. 1843 r. 1844 r. 1845 r. 1846 r. 1847 r. 1848 r. 1849 r. 1850 r. 1851 r. 1852 r. 1853 r. 1854 r. 1855 r. 1856 r. 1857 r. 1858 r. 1859 r. 1860 r. 1861 r. 1862 r. 1863 r. 1864 r. 1865 r. 1866 r. 1867 r. 1868 r. 1869 r. 1870 r. 1871 r. 1872 r. 1873 r. 1874 r. 1875 r. 1876 r. 1877 r. 1878 r. 1879 r. 1880 r. 1881 r. 1882 r. 1883 r. 1884 r. 1885 r. 1886 r. 1887 r. 1888 r. 1889 r. 1890 r. 1891 r. 1892 r. 1893 r. 1894 r. 1895 r. 1896 r. 1897 r. 1898 r. 1899 r. 1900 r. 1901 r. 1902 r. 1903 r. 1904 r. 1905 r. 1906 r. 1907 r. 1908 r. 1909 r. 1910 r. 1911 r. 1912 r. 1913 r. 1914 r. 1915 r. 1916 r. 1917 r. 1918 r. 1919 r. 1920 r. 1921 r. 1922 r. 1923 r. 1924 r. 1925 r. 1926 r. 1927 r. 1928 r. 1929 r. 1930 r. 1931 r. 1932 r. 1933 r. 1934 r. 1935 r. 1936 r. 1937 r. 1938 r. 1939 r. 1940 r. 1941 r. 1942 r. 1943 r. 1944 r. 1945 r. 1946 r. 1947 r. 1948 r. 1949 r. 1950 r. 1951 r. 1952 r. 1953 r. 1954 r. 1955 r. 1956 r. 1957 r. 1958 r. 1959 r. 1960 r. 1961 r. 1962 r. 1963 r. 1964 r. 1965 r. 1966 r. 1967 r. 1968 r. 1969 r. 1970 r. 1971 r. 1972 r. 1973 r. 1974 r. 1975 r. 1976 r. 1977 r. 1978 r. 1979 r. 1980 r. 1981 r. 1982 r. 1983 r. 1984 r. 1985 r. 1986 r. 1987 r. 1988 r. 1989 r. 1990 r. 1991 r. 1992 r. 1993 r. 1994 r. 1995 r. 1996 r. 1997 r. 1998 r. 1999 r. 2000 r. 2001 r. 2002 r. 2003 r. 2004 r. 2005 r. 2006 r. 2007 r. 2008 r. 2009 r. 2010 r. 2011 r. 2012 r. 2013 r. 2014 r. 2015 r. 2016 r. 2017 r. 2018 r. 2019 r. 2020 r. 2021 r. 2022 r. 2023 r. 2024 r. 2025 r. 2026 r. 2027 r. 2028 r. 2029 r. 2030 r. 2031 r. 2032 r. 2033 r. 2034 r. 2035 r. 2036 r. 2037 r. 2038 r. 2039 r. 2040 r. 2041 r. 2042 r. 2043 r. 2044 r. 2045 r. 2046 r. 2047 r. 2048 r. 2049 r. 2050 r. 2051 r. 2052 r. 2053 r. 2054 r. 2055 r. 2056 r. 2057 r. 2058 r. 2059 r. 2060 r. 2061 r. 2062 r. 2063 r. 2064 r. 2065 r. 2066 r. 2067 r. 2068 r. 2069 r. 2070 r. 2071 r. 2072 r. 2073 r. 2074 r. 2075 r. 2076 r. 2077 r. 2078 r. 2079 r. 2080 r. 2081 r. 2082 r. 2083 r. 2084 r. 2085 r. 2086 r. 2087 r. 2088 r. 2089 r. 2090 r. 2091 r. 2092 r. 2093 r. 2094 r. 2095 r. 2096 r. 2097 r. 2098 r. 2099 r. 2100 r. 2101 r. 2102 r. 2103 r. 2104 r. 2105 r. 2106 r. 2107 r. 2108 r. 2109 r. 2110 r. 2111 r. 2112 r. 2113 r. 2114 r. 2115 r. 2116 r. 2117 r. 2118 r. 2119 r. 2120 r. 2121 r. 2122 r. 2123 r. 2124 r. 2125 r. 2126 r. 2127 r. 2128 r. 2129 r. 2130 r. 2131 r. 2132 r. 2133 r. 2134 r. 2135 r. 2136 r. 2137 r. 2138 r. 2139 r. 2140 r. 2141 r. 2142 r. 2143 r. 2144 r. 2145 r. 2146 r. 2147 r. 2148 r. 2149 r. 2150 r. 2151 r. 2152 r. 2153 r. 2154 r. 2155 r. 2156 r. 2157 r. 2158 r. 2159 r. 2160 r. 2161 r. 2162 r. 2163 r. 2164 r. 2165 r. 2166 r. 2167 r. 2168 r. 2169 r. 2170 r. 2171 r. 2172 r. 2173 r. 2174 r. 2175 r. 2176 r. 2177 r. 2178 r. 2179 r. 2180 r. 2181 r. 2182 r. 2183 r. 2184 r. 2185 r. 2186 r. 2187 r. 2188 r. 2189 r. 2190 r. 2191 r. 2192 r. 2193 r. 2194 r. 2195 r. 2196 r. 2197 r. 2198 r. 2199 r. 2200 r. 2201 r. 2202 r. 2203 r. 2204 r. 2205 r. 2206 r. 2207 r. 2208 r. 2209 r. 2210 r. 2211 r. 2212 r. 2213 r. 2214 r. 2215 r. 2216 r. 2217 r. 2218 r. 2219 r. 2220 r. 2221 r. 2222 r. 2223 r. 2224 r. 2225 r. 2226 r. 2227 r. 2228 r. 2229 r. 2230 r. 2231 r. 2232 r. 2233 r. 2234 r. 2235 r. 2236 r. 2237 r. 2238 r. 2239 r. 2240 r. 2241 r. 2242 r. 2243 r. 2244 r. 2245 r. 2246 r. 2247 r. 2248 r. 2249 r. 2250 r. 2251 r. 2252 r. 2253 r. 2254 r. 2255 r. 2256 r. 2257 r. 2258 r. 2259 r. 2260 r. 2261 r. 2262 r. 2263 r. 2264 r. 2265 r. 2266 r. 2267 r. 2268 r. 2269 r. 2270 r. 2271 r. 2272 r. 2273 r. 2274 r. 2275 r. 2276 r. 2277 r. 2278 r. 2279 r. 2280 r. 2281 r. 2282 r. 2283 r. 2284 r. 2285 r. 2286 r. 2287 r. 2288 r. 2289 r. 2290 r. 2291 r. 2292 r. 2293 r. 2294 r. 2295 r. 2296 r. 2297 r. 2298 r. 2299 r. 2300 r. 2301 r. 2302 r. 2303 r. 2304 r. 2305 r. 2306 r. 2307 r. 2308 r. 2309 r. 2310 r. 2311 r. 2312 r. 2313 r. 2314 r. 2315 r. 2316 r. 2317 r. 2318 r. 2319 r. 2320 r. 2321 r. 2322 r. 2323 r. 2324 r. 2325 r. 2326 r. 2327 r. 2328 r. 2329 r. 2330 r. 2331 r. 2332 r. 2333 r. 2334 r. 2335 r. 2336 r. 2337 r. 2338 r. 2339 r. 2340 r. 2341 r. 2342 r. 2343 r. 2344 r. 2345 r. 2346 r. 2347 r. 2348 r. 2349 r. 2350 r. 2351 r. 2352 r. 2353 r. 2354 r. 2355 r. 2356 r. 2357 r. 2358 r. 2359 r. 2360 r. 2361 r. 2362 r. 2363 r. 2364 r. 2365 r. 2366 r. 2367 r. 2368 r. 2369 r. 2370 r. 2371 r. 2372 r. 2373 r. 2374 r. 2375 r. 2376 r. 2377 r. 2378 r. 2379 r. 2380 r. 2381 r. 2382 r. 2383 r. 2384 r. 2385 r. 2386 r. 2387 r. 2388 r. 2389 r. 2390 r. 2391 r. 2392 r. 2393 r. 2394 r. 2395 r. 2396 r. 2397 r. 2398 r. 2399 r. 2400 r. 2401 r. 2402 r. 2403 r. 2404 r. 2405 r. 2406 r. 2407 r. 2408 r. 2409 r. 2410 r. 2411 r. 2412 r. 2413 r. 2414 r. 2415 r. 2416 r. 2417 r. 2418 r. 2419 r. 2420 r. 2421 r. 2422 r. 2423 r. 2424 r. 2425 r. 2426 r. 2427 r. 2428 r. 2429 r. 2430 r. 2431 r. 2432 r. 2433 r. 2434 r. 2435 r. 2436 r. 2437 r. 2438 r. 2439 r. 2440 r. 2441 r. 2442 r. 2443 r. 2444 r. 2445 r. 2446 r. 2447 r. 2448 r. 2449 r. 2450 r. 2451 r. 2452 r. 2453 r. 2454 r. 2455 r. 2456 r. 2457 r. 2458 r. 2459 r. 2460 r. 2461 r. 2462 r. 2463 r. 2464 r. 2465 r. 2466 r. 2467 r. 2468 r. 2469 r. 2470 r. 2471 r. 2472 r. 2473 r. 2474 r. 2475 r. 2476 r. 2477 r. 2478 r. 2479 r. 2480 r. 2481 r. 2482 r. 2483 r. 2484 r. 2485 r. 2486 r. 2487 r. 2488 r. 2489 r. 2490 r. 2491 r. 2492 r. 2493 r. 2494 r. 2495 r. 2496 r. 2497 r. 2498 r. 2499 r. 2500 r. 2501 r. 2502 r. 2503 r. 2504 r. 2505 r. 2506 r. 2507 r. 2508 r. 2509 r. 2510 r. 2511 r. 2512 r. 2513 r. 2514 r. 2515 r. 2516 r. 2517 r. 2518 r. 2519 r. 2520 r. 2521 r. 2522 r. 2523 r. 2524 r. 2525 r. 2526 r. 2527 r. 2528 r. 2529 r. 2530 r. 2531 r. 2532 r. 2533 r. 2534 r. 2535 r. 2536 r. 2537 r. 2538 r. 2539 r. 2540 r. 2541 r. 2542 r. 2543 r. 2544 r. 2545 r. 2546 r. 2547 r. 2548 r. 2549 r. 2550 r. 2551 r. 2552 r. 2553 r. 2554 r. 2555 r. 2556 r. 2557 r. 2558 r. 2559 r. 2560 r. 2561 r. 2562 r. 2563 r. 2564 r. 2565 r. 2566 r. 2567 r. 2568 r. 2569 r. 2570 r. 2571 r. 2572 r. 2573 r. 2574 r. 2575 r. 2576 r. 2577 r. 2578 r. 2579 r. 2580 r. 2581 r. 2582 r. 2583 r. 2584 r. 2585 r. 2586 r. 2587 r. 2588 r. 2589 r. 2590 r. 2591 r. 2592 r. 2593 r. 2594 r. 2595 r. 2596 r. 2597 r. 2598 r. 2599 r. 2600 r. 2601 r. 2602 r. 2603 r. 2604 r. 2605 r. 2606 r. 2607 r. 2608 r. 2609 r. 2610 r. 2611 r. 2612 r. 2613 r. 2614 r. 2615 r. 2616 r. 2617 r. 2618 r. 2619 r. 2620 r. 2621 r. 2622 r. 2623 r. 2624 r. 2625 r. 2626 r. 2627 r. 2628 r. 2629 r. 2630 r. 2631 r. 2632 r. 2633 r. 2634 r. 2635 r. 2636 r. 2637 r. 2638 r. 2639 r. 2640 r. 2641 r. 2642 r. 2643 r. 2644 r. 2645 r. 2646 r. 2647 r. 2648 r. 2649 r. 2650 r. 2651 r. 2652 r. 2653 r. 2654 r. 2655 r. 2656 r. 2657 r. 2658 r. 2659 r. 2660 r. 2661 r. 2662 r. 2663 r. 2664 r. 2665 r. 2666 r. 2667 r. 2668 r. 2669 r. 2670 r. 2671 r. 2672 r. 2673 r. 2674 r. 2675 r. 2676 r. 2677 r. 2678 r. 2679 r. 2680 r. 2681 r. 2682 r. 2683 r. 2684 r. 2685 r. 2686 r. 2687 r. 2688 r. 2689 r. 2690 r. 2691 r. 2692 r. 2693 r. 2694 r. 2695 r. 2696 r. 2697 r. 2698 r. 2699 r. 2700 r. 2701 r. 2702 r. 2703 r. 2704 r. 2705 r. 2706 r. 2707 r. 2708 r. 2709 r. 2710 r. 2711 r. 2712 r. 2713 r. 2714 r. 2715 r. 2716 r. 2717 r. 2718 r. 2719 r. 2720 r. 2721 r. 2722 r. 2723 r. 2724 r. 2725 r. 2726 r. 2727 r. 2728 r. 2729 r. 2730 r. 2731 r. 2732 r. 2733 r. 2734 r. 2735 r. 2736 r. 2737 r. 2738 r. 2739 r. 2740 r. 2741 r. 2742 r. 2743 r. 2744 r. 2745 r. 2746 r. 2747 r. 2748 r. 2749 r. 2750 r. 2751 r. 2752 r. 2753 r. 2754 r. 2755 r. 2756 r. 2757 r. 2758 r. 2759 r. 2760 r. 2761 r. 2762 r. 2763 r. 2764 r. 2765 r. 2766 r. 2767 r. 2768 r. 2769 r. 2770 r. 2771 r. 2772 r. 2773 r. 2774 r. 2775 r. 2776 r. 2777 r. 2778 r. 2779 r. 2780 r. 2781 r. 2782 r. 2783 r. 2784 r. 2785 r. 2786 r. 2787 r. 2788 r. 2789 r. 2790 r. 2791 r. 2792 r. 2793 r. 2794 r. 2795 r. 2796 r. 2797 r. 2798 r. 2799 r. 2800 r. 2801 r. 2802 r. 2803 r. 2804 r. 2805 r. 2806 r. 2807 r. 2808 r. 2809 r. 2810 r. 2811 r. 2812 r. 2813 r. 2814 r. 2815 r. 2816 r. 2817 r. 2818 r. 2819 r. 2820 r. 2821 r. 2822 r. 2823 r. 2824 r. 2825 r. 2826 r. 2827 r. 2828 r. 2829 r. 2830 r. 2831 r. 2832 r. 2833 r. 2834 r. 2835 r. 2836 r. 2837 r. 2838 r. 2839 r. 2840 r. 2841 r. 2842 r. 2843 r. 2844 r. 2845 r. 2846 r. 2847 r. 2848 r. 2849 r. 2850 r. 2851 r. 2852 r. 2853 r. 2854 r. 2855 r. 2856 r. 2857 r. 2858 r. 2859 r. 2860 r. 2861 r. 2862 r. 2863 r. 2864 r. 2865 r. 2866 r. 2867 r. 2868 r. 2869 r. 2870 r. 2871 r. 2872 r. 2873 r. 2874 r. 2875 r. 2876 r. 2877 r. 2878 r. 2879 r. 2880 r. 2881 r. 2882 r. 2883 r. 2884 r. 2885 r. 2886 r. 2887 r. 2888 r. 2889 r. 2890 r. 2891 r. 2892 r. 2893 r. 2894 r. 2895 r. 2896 r. 2897 r. 2898 r. 2899 r. 2900 r. 2901 r. 2902 r. 2903 r. 2904 r. 2905 r. 2906 r. 2907 r. 2908 r. 2909 r. 2910 r. 2911 r. 2912 r. 2913 r. 2914 r. 2915 r. 2916 r. 2917 r. 2918 r. 2919 r. 2920 r. 2921 r. 2922 r. 2923 r. 2924 r. 2925 r. 2926 r. 2927 r. 2928 r. 2929 r. 2930 r. 2931 r. 2932 r. 2933 r. 2934 r. 2935 r. 2936 r. 2937 r. 2938 r. 2939 r. 2940 r. 2941 r. 2942 r. 2943 r. 2944 r. 2945 r. 2946 r. 2947 r. 2948 r. 2949 r. 2950 r. 2951 r. 2952 r. 2953 r. 2954 r. 2955 r. 2956 r. 2957 r. 2958 r. 2959 r. 2960 r. 2961 r. 2962 r. 2963 r. 2964 r. 2965 r. 2966 r. 2967 r. 2968 r. 2969 r. 2970 r. 2971 r. 2972 r. 2973 r. 2974 r. 2975 r. 2976 r. 2977 r. 2978 r. 2979 r. 2980 r. 2981 r. 2982 r. 2983 r. 2984 r. 2985 r. 2986 r. 2987 r. 2988 r. 2989 r. 2990 r. 2991 r. 2992 r. 2993 r. 2994 r. 2995 r. 2996 r. 2997 r. 2998 r. 2999 r. 3000 r. 3001 r. 3002 r. 3003 r. 3004 r. 3005 r. 3006 r. 3007 r. 3008 r. 3009 r. 3010 r. 3011 r. 3012 r. 3013 r. 3014 r. 3015 r. 3016 r. 3017 r. 3018 r. 3019 r. 3020 r. 3021 r. 3022 r. 3023 r. 3024 r. 3025 r. 3026 r. 3027 r. 3028 r. 3029 r. 3030 r. 3031 r. 3032 r. 3033 r. 3034 r. 3035 r. 3036 r. 3037 r. 3038 r. 3039 r. 3040 r. 3041 r. 3042 r. 3043 r. 3044 r. 3045 r. 3046 r. 3047 r. 3048 r. 30

Jana III. i Maryi Kazimiry), kapucyn, leży w kościele OO. Kapucynów w Rzymie po prawej ręce ołtarza wielkiego Niepokalanego Poczęcia N. M. P. w publicznym grobie, którego jako wielkiego Króla Jana III. potomka, Klemens XI. kardynalską ozdobił purpurą i królewski mu sporządził pogrzeb r. 1714. ¹⁾“

12. † 1745 Jan Aleksander Lipski, biskup krakowski.

*13 Mieczysław Hłasko hr. de Dąbrowski
Arcebp. tyt. S. S. Petri et Marcellini.*

1. † 1463 Izydor tyt. SS. Petri et Marcellini, metropolita kijowski.
2. † 1858 Michał Lewicki Arcybiskup metropolita lwowski, biskup kamieniecki.

B. zagranicznych biskupów, ale krajowców.

1. † 1410 Mateusz z Krakowa (pomorskiego), podobno Niemiec, biskup wormacyeński, zwykle podawany, lubo właściwie nie należący do krajowców.
2. † 1442 Aleksander książę Mazowiecki, biskup trydencki.

C. nominatów;

1. † 1448 Wincenty Kot Arcybiskup gnieź.,

¹⁾ Jestto ten sam Aleksander, którego w r. 1677 w Jaworowie imieniem Papieża Innocentego XI. do chrztu trzymał nuncyusz Franciszek Martelli arcybiskup Koryntu, późniejszy kardynał i siostra króla Jana III. księżna Radziwillowa w zastępstwie cesarzowej wdowy a chrzest dawał nominat arcybiskup lwowski Konstanty Lipski.

*Wskazywano go i w 1414 a w r. 1432 rektor
nem Akademii Krak. a w r. 1440 po śmierci patrzare
akos był kimś od ministrów, ale kapłan z Chur
x wprędy i prologiem met. s. Incepcja x Wiedzi
+ 2 czerwca 1444, tam ma pomnik jako Kar-*

*Kot. zmieni się kardynał na nalezanie
zagniewać Olszyniego nr. 1447.*

— 45 —

Pseudo-Cardinalis, zrzekł się kardynałstwa odebranego od antypapy Feliksa V.

2. † 1450 Mikołaj Lasocki (biskup kujawski) nominowany jako dziekan krakowski przez antypapę Feliksa.
3. † 1523 Fabyan Luzyński biskup warmiński, miał nominacją na kardynała, ale ofiarowany mu kapelusze kardynalski zastał go chorego na łożu śmiertelnem.
4. † 1600 Hieronim Rozdrażewski biskup kujawski godności kardynalskiej nie przyjął.
5. † 1603. 8 czerwca życie zakończył Arcybiskup gnieź. Stanisław Karnkowski przedstawiony przez Zamojskiego imieniem króla Zygmunta III. w miejsce nieprzyjętego nuncjusza Rangoni do kardynalskiej godności, którą Papież Paweł V. jego następcy Bernardowi Maciejowskiemu ofiarował.
6. † 1638 Jan Wężyk Arcybiskup gnieźnieński, o którym pisze Damalewicz in Serie Archiepiscoporum Gnesnensium: „Fuit Pontifici Maximo Urbano VIII. carus et jam in Senatum purpuratum ab eo destinatus.“

Lubo od r. 1737, to jest, od czasu nominacji Lipskiego św. Stolica Apostolska żadnego dygnitarza polskiego ritus latini nie zaszczycała purpurą, jednak Ojciec św. Pius IX. Arcybiskupa Michała Lewickiego ritus graeci unit. kardynałem mianował a do najnowszych czasów kościołem i narodem polskim tak troskliwie się opiekuje, iż słowa życzliwe św. Karóla Borneusza Kardynała arcybiskupa medyolańskiego († 1584) napisane do Arcybiskupa gnieźnieńskiego

*szanuj się w potęgę po Złoty, przymierze od
antypapy Feliksa.*

*nr. 1412 - rękopis, który na
Orozie rakuchii - ze sprawy Cymbarki 2017 Ercelty
Złoty, podał - w p. rakuchii, będąc poprzednio*

skiego Stanisł. Karnkowskiego i do Piusa IX. zastósować można: „*Quam quidem rem ego et pro eo amore, quo me erga Polenos affectum esse non inficio...in quotidianis meis sacrificiis precationibusque Jesu Christo commendare non desistam.*“

Od 12—18go wieku Polska doznawała niepospolitego zaufania ze strony św. Stolicy Apostolskiej przez wysyłanie do niej znakomitych legatów lub nuncyuszów papieskich, którzy albo później tiary papieskiej albo podczas swój legacyi kardynalskiej purpury dostąpili. I tak:

I. było 7 Legatów, którzy *Papieżami* zostali:

1. 1247 Jakób Pantaleon (Urban IV. 1261—1264).
2. 1301 Mikołaj Bocasini (Benedykt XI. 1303—1304).
3. (1444) Eneaszy Sylwiusz Piccolomini (Pius II. 1458—1464).
4. 1588 Hipolit Aldobrandini (Klemens VIII. 1592—1605).
5. 1657 Jan Emil Altieri (Klemens X. 1670—1676).
6. 1661 Antoni Pignatelli (Innocenty XII. 1691—1700).
7. 1667 Benedykt Odescalchi (Innocenty XI. 1676—1689).

II. *Kardynałów* Legatów w Polsce było 35:

1. 1149 Grzegorz.
2. 1188 Jan Malabranka.
3. 1197 Piotr z Kapui.
4. 1221 Grzegorz de Crescentiis.
5. 1247 Piotr Caponius.
6. 1252 Hugo.

7. 1254 Piotr Caponius.
8. 1266 Gwidon.
9. 1301 Mikołaj Bocasini.
10. 1309 Gentilis.
11. 1421 Guillermus.
12. 1425 Latinus Ursini.
13. 1431 Julian Cesarini.
14. 1444 Eneaszy Sylw. Piccolomini.
15. 1456 Jan.
16. 1472 Marek Barbus.
17. 1500 Piotr Rheghino.
18. 1563 Jan Franciszek Commendoni.
19. 1582 Albert Bolognetti.
20. 1588 Hipolit Aldobrandini.
21. 1592 Jerzy Radziwiłł.
22. 1596 Henryk Gaetani.
23. (1598) Valenti.
24. 1627 Antoni Santacroce.
25. 1655 Marcelli Publicola Santa Croce.
26. 1657 Jan Emil Altieri.
27. 1668 Galeazzo Marescotti.
28. 1672 Franciszek Buonvisi.
29. 1675 Franciszek Martelli.
30. 1688 Jakób Cantelmi z książąt neapolitańskich.
31. 1696 Jan Antoni Davia.
32. 1712 Benedykt Odescalchi.
33. 1746 Archinto.
34. 1771 Józef Garampi.
35. 1794 Wawrzyniec Litta.

ROZDZIAŁ III.

● Kardynałach Gnieźnieńskich.

§ 12. 1) 1493 † 1503 *Fryderyk Królewicz.*¹⁾

Fryderyk Ludwik²⁾ Jagiellończyk, syn Kazimierza Króla polskiego i Elżbiety Austryaczki, urodzony dnia 27. kwietnia 1468 w Krakowie a dnia 8 maja przez Jana Lutka biskupa krakowskiego na imię Fryderyka ochrzczony wedle żądania chrzestnego Fryderyka cesarza zastąpionego przez Protazego biskupa ołomunieckiego, był bratem św. Kazimierza, królów polskich Jana Albrechta, Aleksandra, Zygmunta i króla czeskiego i węgierskiego Władysława. Nauki pobierał wraz z braćmi od sławnego historyka Jana Długosza w Sączu i od Kallimacha, uczony Tomicki stał mu do rady a Jan Konarski swoją pobożnością miał go zbudować. Królowa matka pobożna Elżbieta, autorka pisma

¹⁾ Juliana Bartoszewicza: *Królewicze Biskupi, Żywoty czterech Kapłanów.* Warszawa 1851

²⁾ Dyplom dotyczący dziesięciny w r. 1494 przekazany Kapitulie ze Słomnik z podpisem Ludovicus Cardinalis.

łacińskiego o wychowaniu królewskiego dziecięcia, wychowała syna Fryderyka pieścizotliwie, dla tego, jak pisze Stanisław Żubieński w przestrobach ¹⁾, przywykły do towarzysztwa nieuczciwego, później nie zdołał iść za radą mądrych przewodników, lubo się rostruchany (kielichy) pod stół chowały, gdy wstrzemięźliwy i poważny Tomicki wchodził na pokoje książęce. Młody królewicz lubił zabawy wesołe i występne. Rozpędzał te nocne biesiady Tomicki, lecz książę zwał go włochem i krył się przed nim, wyprawiając zbytki. Kromer opisuje królewicza w ten sposób: „Był Fryderyk wzrostu wysokiego, spojrzenia wspaniałego, ale krom wszelkiego dowcipu i wrodzonej roztropności, słabych umysłowych zdolności, tylko zatopiony w gnuśnem próżnowaniu, w ustawicznych biesiadach i w nieprzyzwoitej nieskromności.“ Obraz przedstawiający młodego księcia w sposób kompromitowania się pod względem moralnym przetwarza na pochwałę Katalog krakowski, pisząc o Fryderyku: „Był to mąż *znakomitej prawości*, jawnie okazujący, że pochodził z krwi królewskiej.“ Mimo to jako człowiek ludzkim ulegał przywarom i słabościom ²⁾, zachowując jednak w życiu publicznem prawość charakteru.

Przeznaczony do stanu duchownego, skutkiem zabiegów świątobliwej swej matki, zajął w młodym wieku wysokie stanowisko w kościele

¹⁾ Monita de gerendo Episc. p. 268.

²⁾ Stanisł. Bużeński dziek. oficyał warm. kan. gnieź. i krak. w Żywotach Arcybiskupów Gnieź. II. 141 pisze: „po śmierci króla Kazimierza popuścił cugła swawoli.“

Bożym. Po śmierci bowiem biskupa Jana Rzeszowskiego do objęcia rządów dyecezalnych przez dziekana Pawła Głównię przedstawiony, dnia 13. kwietnia 1488 przez kapitułę na biskupa krakowskiego obrany i formalnie zaproszony, pierwsze święcenia po krótkim przygotowaniu Fryderyk wziął dnia 21. kwietnia 1488 w czasie zjazdu walnego Króla i Stanów, w kościele OO. Dominikanów w Piotrkowie z rąk biskupa poznańskiego Uryela Górki. Papież Innocenty VIII. zatwierdził wybór elekta księcia „kłeryka“ na biskupa krakowskiego. Kanclerz jego Piotr Tomicki zajmował się sprawami dyecezyi krakowskiej. Do ważniejszych spraw biskupich Fryderyka należy w Krakowie podniesienie *kościola Wszystkich Świętych* do godności *Kollegiaty* w r. 1490 po zniesieniu przy tym kościele z oddzielnym funduszem istniejących dwóch probostw drewnianego i murowanego. Dziekanem nowej kollegiaty został przełożony probostwa murowanego Wojciech z Mierzyniec mistrz dekretów i profesor św. teologii a kanonikami 6 altarystów będących przy tym kościele.

We cztery lata później sprowadzony do Bodzencina Paweł biskup laodycejski sufragan krakowski udzielił za dyspensą papieża Aleksandra VI. księciu Fryderykowi, rządzący dyecezyi krakowskiej, w obecności Piotra Tomickiego, archidyakona krakowskiego i kanonika gnieźnieńskiego, wyższych święceń, jako to: subdyakoniat w sobotę ante Dominicam Judica dnia 23. marca, dyakoniat w niedzielę nazajutrz

24. marca a kapłaństwo w poniedziałek następny w uroczystość Zwiastowania N. M. P.

Na sejmie Piotrkowskim za przyzwoleniem stanów, w nieobecności Prymasa Zbigniewa Oleśnickiego, książę Fryderyk brata Jana Olbrachta Królem polskim ogłosił. Po koronacji swojej król bawiąc w Wielkopolsce, przybył do Gniezna dla oddania czci św. Wojciechowi. Z powodu jego przybycia kapituła metropolitańska na dzień następny t. j. 24 kwietnia 1493 odłożyła po śmierci Prymasa Zbigniewa († 2 lut. 1493) potrzebny obiór arcybiskupa, w którym podług życzenia swego i króla, brata jego „księdza“ *Fryderyka*, księcia nominata biskupa krakowskiego *Arcybiskupem gnieźnieńskim* obrała. Deputowani kapituły proboszcz Jan Gosłupski i kanonicy Andrzej Rosen i Jakób Krzyżanowski, przybywszy w dzień Wniebowstąpienia Pańskiego (16 maja) do Ilżeckiego zamku, złożyli uszanowanie elektowi Arcybiskupowi, którego nową prymasowską godność obok infuły krakowskiej Papież Aleksander VI. zatwierdził, przydawszy dnia 20 września 1493 r. tytuł Kardynała SS. Sergii et Bachi, później S. Luciae. Na cześć tej kardynalskiej godności śpiewano *Te Deum* w kościele na dniu 24 października, ale kapelusz kardynalski nie przyszedł aż w roku 1495 i odebrał go nowy purpurat Fryderyk w poniedziałek wielkanocny.

Od 25 marca 1493 książę Fryderyk był księdzem, ale pierwszą prymicyalną mszą św. śpiewał dopiero 25 grudnia 1493 r. w dzień Narodzenia Pańskiego przy wielkim konkursie

ludu wiernego przybyłego za odpustem, który nadał Papież Aleksander VI. na ten dzień, tak że nie odbywało się nabożeństwo w kościele, ale zbudowano wedle opisu Katalogu krakowskiego ołtarz in porticu meridionali za kościołem. W nabożeństwie brał udział oprócz ludu cisnącego się do jubileuszu Król Jan Olbracht z królową matką Elżbietą.

Wedle rękopisu naocznego świadka w roku następnym 1494 dnia 26 sierpnia, we środę po uroczystości św. Bartłomieja Apostoła, nominat Kardynał Arcybiskup książę Fryderyk w liczonym i świetnym orszaku przybył do Gniezna. Spotkali go Prałaci i Kanonicy z licznem duchowieństwem na przedmieściu przy kościele św. Michała. Do tego kościoła, poprzedzony od Prałatów, Opatów i reszty Duchowieństwa wstąpił Prymas Fryderyk, gdzie mu Uryel Górka biskup poznański, po przeczytaniu listu apostolskiego w tym przedmiocie pisanego, przez archidyakona Jana z Łukowa włożył *paliusz* jako oznakę metropolitalnej godności i władzy. Po odebraniu tej oznaki swego dostojenstwa, wśród licznego zgromadzenia Duchowieństwa i ludu odprowadzonym został nominat Arcybiskup do kościoła metropolitalnego, gdzie zgiąwszy kolana przed grobem św. Patrona Wojciecha udał się do zgromadzenia Kapituły, skąd po wykonaniu zwykłej przysięgi, odziany w ubiór arcypasterski, wrócił do kościoła i zasiadł na tronie arcybiskupim. Jan z Łukowa w imieniu Kapituły obszerną powitał go mową. Prymas Fryderyk podczas rządzenia archidiecezyą mieszkał w Ło-

wiczu. Na odprawionym Synodzie Piotrkowskim zobowiązał Fryderyk duchowieństwo do czwartej części z dochodów na potrzeby krajowe t. j. na bezskuteczną wojnę wołoską, jak pisze Starowolski: „*Quo Fridericus Princeps Archiepiscopus Gnesnensis fratri Alberto Regi Poloniae bellum in Turcas tunc meditati, quartam census pro subsidio contribuere sacerdotes jussit.*“¹⁾

Roku 1501 podczas jubileuszu wielkiego Papież Aleksander VI.²⁾ dwojaką ogłosił danię, jedną do karbon, którą sam miał szafować a drugą na wojnę z Turkami, z dziesięcin od wszystkich beneficjów. Fryderyk chciał zebrany grosz z karbon użyć na zapłacenie rycerstwu zaległego żołdu a pobór od całego duchowieństwa zrobił, co się legatowi Kasprowi biskupowi kallijskiemu nie podobało. Legat napisał do Prymasa list niedelikatny, zakazując mu użycie jubileuszowych ofiar na potrzeby kraju polskiego, o co Kardynał Fryderyk do Rzymu legata zaskarżył. Z jubileuszowych pieniędzy złożonych w r. 1501 dostało się Królowi polskiemu blisko 30000 złp., reszta Papieżowi Aleksandrowi VI. Sułtan turecki Bajazet krucyatą od Papieża zagrożony, szukał z Polską przymierza, które na lat 5 zawartem zostało.

Po śmierci Jana Olbrachta Kardynał Fryderyk na zwołanym sejmie Piotrkowskim jedno-

---

¹⁾ Janocki *Nachricht.* I. 73.

²⁾ Alexander VI. Vladislao Hungariae et Joanni Alberto Poloniae regibus, fratribus germanis, in subsidium belli Turcici donat integram decimam partem omnium proventuum bonorum ecclesiasticorum in ipsorum ditionibus, non exceptis et Cruciferis. Romae 11 Calend. Junii 1501.

myślnie obranego brata Aleksandra w grudniu 1502 r. królem ogłosił a w lutym 1503 uroczystym obrzędem go koronował w katedralnym krakowskim kościele. Król po koronacyi wyjeżdżając na Litwę, rządy państwa powierzył Kardynałowi bratu, który takowe sprawował z wielką rostopnością, tak że z niego szlachta była zadowolona i duchowieństwo od wielkorządzczy silnej doznawało opieki. I tak n. p. za lekkie znieważenie ręką kleryka Kardynał Fryderyk winowajcę Mikołaja Lubelczyka wrzodem zwanego skazał na 300 złotych czerwonych, do czego jeszcze brat jego Krzesław z Kurozwęk biskup kujawski i kanclerz koronny dodał w ofierze dwa rostruchany srebrne pozłociste niepospolitej wielkości. Podobnież skazał obunius sacerdotis percussionem szlachcica Rudzkiego do wieży w Ilżeckim zanku i nie kazał puścić, aż gdy złożył 80 grzywien kary.

Że książę Fryderyk nie zapomniał o cnotach zaszczipionych w sercu przez nauczyciela Długosza i Tomickiego kanclerza, dowodzą jego ofiary kosztowne: krakowskiej bowiem katedrze kosztowną dał skrzynkę złotą, perłami i drogiemi kamieniami wysadzoną, na chowanie relikwii św. męczennika Stanisława. Archikatedrze gnieźnieńskiej tak drogie podarował sprzęty, że przeszedł w tem hojnością wszystkich poprzedników swoich, którą to ofiarę po jego śmierci matka Elżbieta złożyła. Założył szpital w Gnieźnie przed bramą miejską przy moście i uposażył go dziesięcinami z wsi Potulina i Chomątowa. Wikaryuszom kościoła gnieźnień-

skiego pozwolił rozporządzać własnością zeszyłych bez testamentu (ab intestato). Krzyż złożony arcybiskupi testamentem swoim kazał obrócić na potrzeby kościoła. Szkoda, że z innemi skarbami nieprzyjaciele różni zabrali ofiary Kardynała Fryderyka z sobą.

Katalog krakowski opisuje koniec żywota tego księcia kościoła temi słowy: Spanowała Fryderyka słabość ¹⁾ pod jesień, rozmógłszy się po wszystkich jego stawach i kościach z boleściami srogimi. Utrzymać się jednak nie mógł przy towarzyszach codziennych swoich od ostrego i szkodliwego piwa zwanego Piatcoviensem. Cztery kroć go ratowała natura, ale za piątą razą sił już nie stało a *apatrzony* śś. Sakramentami żyć przestał dnia 14 marca we wtorek Post Dominicam Reminiscere. Umarł był przed nim niemal tego samego dnia nieodstępny jego towarzysz za życia, wielki teolog, rodem słowak, Marianus sufragan krakowski.

Wedle opisu katalogu krakowskiego był książę Fryderyk wzrostu dobrego, pochylonym z przodu jak wszyscy bracia jego, oblicza po-

---

¹⁾ Dr. Maciej Miechowita lib. XXX. p. 474 pisze o słabości Fryderyka: „Vitam temporalem morte consumavit et finivit, causa fuit resolutio virtutum ex pernicioso morbo gallico.“ Miechowita był wprawdzie lekarzem nadwornym króla Zygmunta I. i brata jego króla czeskiego i węgierskiego: czy jednak księcia Fryderyka leczył lub tylko postronnie o symptomatycznej chorobie księcia posłyszał, niewiadomo. Zresztą istota zagranicznej choroby zwanej morbus gallicus w Polsce wcale nie była znaną a wzmianka o gnijącej skórze więcej przemawia za chorobą lupus jak za coronam veneris. A. Dr. Bock Das Buch vom gefunden und franfen Menschen. Leipzig 1863 p. 537. Każda zaskórna choroba, mianowicie lupus i t. p. jest „szpetną chorobą“ a o takiej słabości Katalog krakowski tylko wspomina. Wszakżeż ten sam Katalog księciu poczytuje za wielkie uchybienie — używanie „piwa“!!

długowatego, śniadego ale pełnego, skłonnym do gniewu i zabaw.

Pochowany jest kardynał Fryderyk dnia 5 kwietnia 1503 w środę post Dominicam Judica, w środku schodów przed wielkim ołtarzem w kościele na zamku. Grób kamienny dał okryć brat jego Król Zygmunt blachami miedzianymi rżniętymi sztucznie i zawiesić nad nim kapelusze czerwony. Nagrobek z brązu Fryderyka pojednanego z Bogiem nosi napis:

Hoc opus Friderico Cardinali, Casimiri filio, (qui quinque et triginta annis exactis M. D. III. Martii XIV. obiit) Fratri carissimo Divus Sigismundus Rex Poloniae Pientissimus posuit. Ab Incarnatione Dni M. D. X.

§ 13. 2) 1604 † 1608 Bernard Maciejowski.¹⁾

Na wielką uwagę zasługuje piękny żywot czcigodnego Bernarda Maciejowskiego dla jego osobistych zalet i dla nadzwyczajnych stosunków, które ten niepospolity mąż z pierwszymi miał osobami 16go wieku, z którego to powodu słusznie znalazł miejsce w księdze: Matka Świętych Polska.²⁾

Bernard Maciejowski, syn Bernarda kasztelana lubelskiego i Elżbiety z Kamienieckich, urodził się w r. 1548. W dzieciństwie poznał go (późniejszy kardynał) Stanisław Hozyusz, który bawił na dworze stryja jego Samuela Maciejowskiego zmarłego w r. 1550 biskupa

¹⁾ X. bisk. Łętowskiego katalog II. Bużeński Żywoty III.

²⁾ Floryan Jaroszewicz Reformator: Matka Świętych Polska 1767.

krakowskiego. W młodości brał naprzód wychowanie w zacnym domu rodzicielskim, później obce zwiedził kraje i w Wiedniu był współuczniem *św. Stanisława Kostki* (ur. 1550 † 1568), gdzie wyższego nabrał światła. Po ukończonych naukach spędził Bernard niejaki czas na służbie dworskiej cesarzy Ferdynanda i Maksymiliana, po powrocie stamtąd powierzył mu Król Zygmunt August dla jego pięknych obyczajów i postępków chorągiew koronną. Rzepnicki pisze: że Bernard Maciejowski będąc chorążym królewskim, chwalebny miał zwyczaj w nocy wstawać a modlić się, szczególnie do Matki Boskiej. Z domu jego w Chodlu widać było ze sypialni kościółek postawiony przez rodziców jego a naprzeciw pagórek niewielki, który się nieraz w ogniu zdawał, tak jakby oświecony z góry. Chodził też pobożny młody chorąży nocną porą na to miejsce, na którem z powodu tegoż światła postanowił tymczasowo postawić figurę a później zbudować tam kaplicę Najśw. Panny lateraneńskiej. Nie mogąc dla zachodzących przeszkód zamiaru swego dopełnić, zapisał Chodeł OO. Jezuitom z obowiązkiem, aby na onym pagórku zbudowali kościółek na cześć Matki Boskiej, co też zgromadzenie lubelskie wypełniło z wielką pociechą dla okolicznego ludu. Po śmierci króla Zygmunta Augusta zaszłej w Knyszynie w r. 1572, przewożeniu zwłok jego do Krakowa towarzyszył na dzielnym koniu 24letni Bernard, trzymając chorągiew w ręku.

Król Henryk Walezy kochał się w Bernar-

dzie i do gonitw i rycerskich ćwiczeń zażywał. Po wydaleniu się króla Henryka z kraju i wstąpieniu na tron Stefana Batorego, Maciejowski odznaczał się równie na dworze królewskim, jak w obozach radą i męstwem, za co mu król udzielił starostwo borysławskie. Po zakończeniu wojen a zwłaszcza wojny moskiewskiej, w których się Bernard chorąży chlubnie odznaczał, następnie po zawarciu i podpisaniu, za staraniem Antoniego Possewina Jezuity, Zapolskiego pokoju w Kiwerowej horce dnia 15 stycznia 1582, Maciejowski chorągiew, którą nosił przed królem i wojskiem, zawiesił w Wilnie w kościele św. Jana. Hozyusz kardynał zapatrując się na pierwsze czyny rycerskie Bernarda, synowca biskupa krakowskiego Samuela, często zwykł o nim mawiać: „że pod zbroją żołnierską ukrywa się niepospolitej świątobliwości kapłan!“

Młody chorąży i starosta Maciejowski czując w sobie przygaszony zapal do dzieł wojennych, udał się do Rzymu, gdzie z relacji zmarłego w r. 1579 kardynała Hozyusza ¹⁾ dygnitarzom kościoła, mianowicie św. Karólowi Boromeuszowi kardynałowi arcybiskupowi medyolańskiemu (ur. 1538 † 1584) znany, wstąpił do collegium od r. 1540 istniejącego Towarzystwa Jezusowego. Od tej chwili cały się oddał naukom duchownym i pobożnym ćwicze-

---

¹⁾ Pisze Bużeński III. 175, że Maciejowski w Rzymie bawiąc: „żył w ścisłych stósunkach z św. Karólem Borom. i Hozyuszem... uważał ich za swych mistrzów i przewodników.“ Co do Hozyusza, nie zgadza się z prawdą, bo tenże kardynał już w r. 1579 żywot doczesny był zakończył a Maciejowski przybył dopiero w r. 1582 do Rzymu.

niom, dla tego Łubieński o jego zaletach w późniejszym publicznym zawodzie tak pisze: że odznaczał się raczej *pobożnością* niżeli biegłością w sprawowaniu interesów publicznych! Wielki Hozyusz przed śmiercią Rzymowi był zalecił młodego Bernarda temi słowy: „*sua singulari pietate morumque suavitatem, avitos majorum suorum manes sic expressit, ut non possim illum non vehementer amare!*“¹⁾ Z tego powodu poznawszy się z *św. Kardynałem Karólem Bormeuszem*, w ścisłych z nim żył stosunkach, co na duszę 34letniego lewity zbawiennie wpływać musiało.

Powróciwszy do kraju po przyjęciu święceń duchownych, Bernard otrzymał *kanonię krakowską i dziekanię w kolegiacie warszawskiej*. Nowy kanonik zapoznał się z Piotrem Skargą S. J. i z Stanisławem Reszką, Stanisławem Sokołowskim i Mikołajem Dobrocieskim, z którymi zostawał w przyjaźni i częste miewał korespondencye. Prawość charakteru i czystość obyczajów zjednały Maciejowskiemu szczególne względy Stanisława Karnkowskiego Prymasa gnieź. i Jana Dymitra Solikowskiego Arcybiskupa lwowskiego, tudzież przychyłność i szacunek wszystkich.

Skutkiem polecenia Arcybiskupów Karnkowskiego i Solikowskiego po śmierci Wiktoryna Wierzbickiego (1588) Król Zygmunt III. katedrę *łucką* powierzył kanonikowi krak. Maciejowskiemu, którego Papież Sykstus V. za-

---

¹⁾ Epistol. 246 t. II. p. 411.

twierdził. Był on pilnym i czujnym biskupem, uczonym i przykładnym pasterzem. Gdy się w Łucku pojawiła choroba między ludźmi, biskup obmyślił pożywienie i lekarstwa dla ubóstwa; a gdy pewnego czasu pieniędzy brakło, zerwał łańcuch złoty ze szyi na pogrzeb ubogiej kobiety. Nie raz za kapłanem niosącym Najśw. Sakrament, szedł do chorego i tam mówił akty nabożne. Trafiło się raz, że w nieobecności kapłana sam pojechał do chorego a po powrocie pytany od domowników, gdzieby był? odpowiedział: na dobrym jarmarku, gdzie zyskał wiele. Bawiąc w Krakowie, szedł pieszo co tydzień z jednym kapłanem do Mogiły, czcząc tam swego patrona Bernarda. Zastawszy katedrę łucką opustoszałą, zaraz ją ubrał w aparat kościelny, opatrzył oknami i dachem i pomnożył przy niej wikaryuszków, i kantorów. Po koronacji swojej Zygmunt III. wysłał biskupa Bernarda do Rzymu posłem, aby oddał posłuszeństwo Stolicy Apostolskiej imieniem jego.¹⁾ Przybywszy w r. 1590 do Rzymu przypadł do serca wszystkim dla obyczajów pięknych i szczególnej łagodności. Świątobliwością życia zyskał biskup jako legat królewski względy Stolicy Apostolskiej i Kardynałów, niestetyż! był też i świadkiem zgonu Papieża Sykstusa V., Urbana VII., Grzegorza XIV. i Innocentego IX. Dopiero, jak się zdaje, Klemensowi VIII. złożył swe listy wierzytelne. Piszą historycy²⁾, że legat

¹⁾ Histor. Colleg. Luceor S. J.

²⁾ Frydrychowski in Hyacinth.

Bernard wręczył Papieżowi Grzegorzowi XIV. wizerunek *Jacka św.* pięknie odmalowany i w złoto oprawny, który odebrawszy Papież odkrył głowę i klęknął przed nim mówiąc: „Vere sancti hominis facies est, Deus mihi hanc concedat gratiam, ut hujus Beati Viri honoribus serviamus.“ *Św. Stanisławowi Kostce*, byłemu spółuczniowi w Wiedniu, zawiesił w Rzymie nad grobem bogatą lampę srebrną.¹⁾ Powróciwszy do kraju pragnął być przykładem pasterza, dla tego był miłosiernym i szczodrobliwym dla biednych, łagodnym dla podwładnych, ludzkim dla wszystkich. Nadto wizytował swoje dyecezyą w towarzystwie O. Benedykta Herbesta S. J.²⁾ W r. 1594 prezydował biskup Maciejowski³⁾ imieniem Klemensa VIII. na Synodzie władków ruskich w Brześciu litewskim.⁴⁾ Wiele tam pracował, aby świętą Unią skojarzył i wielu dyzunitów posłuszeństwo oddało św. Stolicy Apostolskiej. Ślachtetnym usiłowaniom Króla Zygmunta III. i pracom dwóch Jezuitów Boboli i Skargi przeszkadzał Konstanty książę Ostrogski wojewoda kijowski. Lubo unia *całej Rusi* nie przyszła do skutku, jednak od Synodu Brzeskiego w r. 1595 wysłani władcy greccy Hipacyusz Pocięj włodzimierski i Cyryl Terlecki łucki, pojechali do Rzymu, gdzie po złożeniu wyznania wiary i przysięgi na Ewanielią, do

---

1) Vita Ital. St. Stanislai.

2) Sacchinus Hist. Soc. p. 5 I. 8 n. 39.

3) Spondanus a. 1595 num. 14.

4) Synod. Brzeski. w Krakowie 1597 (przez Marcina Smigleckiego Jezuitę).

jedności z kościołem rzymskim przez Papieża Klemensa VIII. przyjętymi zostali, po czym Pocij został Prałatem domowym i Assystentem papieskim a Papież prócz zatwierdzenia dekretów Synodu Brzeskiego medal wybić kazał z popiersiem swoim, Pocija i Terleckiego a z podpisem: *Ruthenis receptis*. Biskup Bernard nakładał na Seminaryum w Pułtusk i w ogóle spraw biskupstwa dopilnował.

Wynagradzając tę niepospolitą biskupią gorliwość zamianował Król Zygmunt III. w r. 1591 Maciejowskiego *Biskupem Wileńskim* po translokacyi Jerzego Radziwiłła na katedrę krakowską. Mimo potwierdzenia rzymskiego i przygotowania do wyjazdu Litwini oparli się z prawnej zasady, że nominat nie był krajowcem. Z tego powodu Maciejowski zaniechał podróży a katedra wileńska aż do śmierci biskupa Radziwiłła († 1600) wakowała.

Wynagradzając za ten doznany zawód, Król Zygmunt III. ofiarował Maciejowskiemu *Biskupstwo Krakowskie*, na które Papież Klemens VIII. w r. 1603 udzielił potwierdzenia. Infułę krakowską przepowiedział mu zmarły Kardynał biskup krak. Radziwiłł. Dnia 25 paźdź. 1605 obrządek ślubny między Demytryuszem carem moskiewskim i Maryną, córką Jerzego Mniszcha wojewody sandomierskiego, (który był bratem ciotecznym biskupa Maciejowskiego) odprawionym został przez Bernarda, dezygnowanego Kardynała a formuła ślubu ułożoną była w polskim i ruskim języku.

W krótkce po ukończeniu ślubnych obrzędów

wbrew przyjętemu zwyczajowi, gdyż dotąd obecnym tylko w Rzymie udzielano tego zaszczytu, przysłanym został Maciejowskiemu *kapelusz kardynalski* od Pawła V. przez Fabijana Konopackiego, szambelana papieskiego, dziekana poznańskiego, kanonika gnieźnieńskiego i warmińskiego. W dniu odebrania kapelusza kardynalskiego z pałacu swojego biskupiego jechał Maciejowski konno pomiędzy Piotrem Tylickim biskupem kujawskim a nuncyuszem Apostolskim Klaudyuszem hrab. Rangoni biskupem regijskim (Reggio), inni biskupi z tyłu towarzyszyli; kanonik Konopacki niósł przodem kapelusz obwinięty purpurową materyą. Gdy przybyli do kościoła archipresbyteryjalnego N. Maryi P., po odprawieniu mszy św., kardynał Maciejowski przystąpił do wielkiego ołtarza i ukląkł przed nuncyuszem, który przeczytawszy brewe Apostolskie, kapelusz mu oddał. Po wdzianiu na siebie purpury kardynalskiej, nowy Kardynał Bernard sub titulo S. Joannis ante portam latinam, odwiedził kościół katedralny krakowski, gdzie go Jan Fox Dr. U. Jur. kanonik krakowski w imieniu całej kapituły powitał i kardynalskiej godności powinszował.

Jako biskup krakowski w jałmużnie i nabożeństwie był bardzo pilny. Uposażył dostatnie Seminarjum dyecezałne na zamku od Radziwiłła fundowane. Figurę srebrną św. Bernarda patrona swego dał do katedry krakowskiej. OO. Jezuitom w Lublinie kolegium i kościół, który sam poświęcił, fundował i ofiarował wielki krzyż srebrny i ząb św. Jana

Chrzcziciela darowany przy nawiedzeniu grobu św. Bernarda od klawaleńskiego opata. Do OO. Dominikanów szedł pieszo, czcząc tam zwłoki św. Jacka, zasiadając ze zakonnikami do skromnego stołu w refektarzu. W Krakowie wspierał szpitale a w czasie zarazy morowej chorych tak hojnie, iż go nazywano Ojcem ubogich. OO. Karmelitów bosych pierwszy sprowadził do Polski i osadził na przedmieściu krakowskiem.

Po śmierci Księcia Prymasa Jana Tarnowskiego w r. 1604 ofiarował Król Zygmunt III. wielce zasłużonemu Kardynałowi Maciejowskiemu *Arcybiskupstwo Gnieźnieńskie*. Zanim nadeszło zatwierdzenie rzymskie, Papież Paweł V. naznaczył dla pobłogosławienia królewskiej pary Zygmunta III. i (siostry pierwszej żony Anny) Konstancyi, po udzieleniu dyspensy, *Legata de latere Kardynała Maciejowskiego*, który jako legat Apostolski w czasie ślubnych obrzędów pod baldachinem siedząc, takowych dopełnił i u stołu królewskiego pierwsze zajmował miejsce. Wchodząc po ślubie do kościoła, za namową zazdrosnego nuncjusza Rangoni, który był w pretensyi dawania ślubu królewskiej parze, na rozkaz Króla właśnie wyniesiono baldachin. Legat de latere utrzymując, że dla uczczenia Stolicy Apostolskiej zastąpionej przez Kardynała, baldachin dwa tygodnie jeszcze powinien być zostać w katedrze, wyniesienie uważał za ubliżenie Ojcu św., od którego też po odebraniu wiadomości o tem, sprawca Rangoni ostrą dostał nagane. Kardynał Maciejowski, odprawiwszy

w tym pamiętnym dniu mszą św., udał się do pałacu biskupiego za miastem leżącego nad rzeką Prądnikiem, przez stryja biskupa Samuela wystawionego, aby nie brać udziału w uroczystości koronacy królowej. Król kazał go przeprosić przez kaznodzieję swego Piotra Skargę S. J., po czem za wstawieniem się wielu znakomitych osób dał się kardynał przejednać, jednak dla wakującej dotąd metropolitalnej katedry, lubo Kardynał był nominatem niezatwierdzonym, Piotr Tylicki jako biskup kujawski prawnie odprawił obrząd koronacy królowej.

Pośród wszczętych niezgód domowych, potwierdzony przez Papieża Pawła V. *Prymas Kardynał Maciejowski* odprawił wjazd uroczysty do Gniezna w r. 1607 w sobotę wielką dnia 31 marca. W imieniu Kapituły powitał Prymasa nowego Wincenty de Sève, archidyakon gnieźnieński, proboszcz łaski, francuz uczony i cnotliwy. Przy pierwszym wstąpieniu swoim na archikatedrę ofiarował Prymas metropolii krzyż srebrny noszony przed Arcybiskupem, kawał srebra wazący funtów 12, kilka sztuk jedwabnej damascenskiej materyi a na fabrykę darował cały zaległy swój dochód. Za dyspensą Pawła V. uzasadnioną faktycznemi dowodami, że się Maciejowski kochał w jałmużnie, którą hojną ręką rozdzielał, trzymał Prymas Arcybiskupstwo gnieźnieńskie wraz z Biskupstwem krakowskiem. W owych czasach używali królowie prawa wynagradzania biskupstwami za czynioną krajowi posługę, stąd było zwyczajem, że się z mało intratnego szło na bogatsze, której

to praktyce uległ i Bernard Maciejowski.¹⁾ Ten Arcybiskup był w swoim czasie pochodnią przyświecającą całemu kościołowi, odznaczając się czystością obyczajów, nauką, opieką uczonych, szczodroblivością, nieposzlakowaną cnotą i szczególniejszą charakteru słodyczą. Wyspowiadawszy raz prostą staruszkę, w ofierze od niej otrzymał bochenek chleba, którego pożywał przy stole, ciesząc się, iż mu dał Pan Bóg kosztować owocu swojej pracy. Dla utrzymania powagi cenzury kościelnej założył Prymas Maciejowski Index librorum prohibitorum. Podobny Index wydali biskup chełmski, Jerzy Zamojski i biskup krakowski Marcin Szyszkowski²⁾, w którym umieszczone są pisma Jana Pacy biskupa kijowskiego i apostaty. Największą zasługą Prymasa jest w kościele farnym od 8—10 października 1607 odprawiony Synod prowincjonalny piotrkowski.

Ustawy tego synodu ogłosił drukiem w r. 1609 arcybiskup gnieź. Wojciech Baranowski:

Concilium Provinciale Regni Poloniae, quod Paulo V. Pontifice, Bernardus Maciejowski S. R. E. Presb. Card. tit. S. Joannis ante Portam Latinam, Archiepiscopus Gnesnensis, Legatus Natus, et Regni Poloniae Primas Primusque Princeps, habuit Petricoviae. Anno Domini MDCVII. Cracoviae, in Officina Andreae Petricovii Typographi

---

¹⁾ Piasecki ostro skrytykował tę praktykę a kanonik Stanisław Grochowski odważył się do napisania nieprzyzwoitego paszkwilu pod tytułem Bąbie Koło, za co go biskup płocki Wojciech Baranowski destytuował z kanonii. Chron. gestor. in Europa p. 222.

²⁾ Janocki rare poln. Büch. p. 8.

Regii. Anno Domini 1609. 4. 77 str. (Do str. 16 ustawy synodalne, 17 i 18 str. list pasterski X. Baranowskiego z Łowicza d. 12 marca 1609 de observandis decretis Concilii Provincialis, od str. 19—77 list pasterski prymasa Maciejowskiego wydany podczas synodu piotrkowskiego 1607. Idibus Octobris).

Drugie Wydanie z r. 1630:

Concilium Provinciale Regni Poloniae quod Paulo V. Pontifice Bernardus Maciejowski S. R. E. Presb. Cardinalis habuit Petricoviae A. D. MDCVII. Cracoviae in Offic. Andr. Petricovii A. D. 1630 4. 2¹/₂ ark.

Ustawy synodalne z r. 1607 mają napisy:

- 1) De doctrina fidei catholicae propaganda.
- 2) De reformandis cleri et populi moribus.
- 3) De luxu vitando. 4) De juvandis pauperibus.
- 5) De libertatibus et juribus ecclesiae tuendis.
- 6) De jurisdictione ecclesiastica. 7) De restitutione ecclesiarum desolatarum. 8) De compositione cum seculari statu ineunda. 9) De statutis provincialibus antiquis. 10) De non alienandis bonis ecclesiae. 11) De decimis.
- 12) De iudiciis ad tribunal deputatis. 13) De regularibus. 14) De veneratione sanctorum.
- 15) De unione ruthenorum ritus graeci cum ecclesia romana promovenda. 16) De stipendio academiae cracoviensi solvendo. 17) De reformatione collegii posnaniensis. 18) De nuncio ad sedem apostolicam mittendo.

Od str. 19—77 umieszczony jest *klasyczny*

*list pasterski*¹⁾ *prymasa Bernarda Maciejowskiego* czyli *Epistola pastoralis* d. Petricov. Idibus Octobris 1607, approbowany później przez kongregacyą S. Concilii Tridentini interpretum i przez Papieża Urbana VIII. składający się z następujących tytułów:

1) De ordinatione clericorum. 2) De modo acceptandi beneficia ecclesiastica. 3) De fabrica ecclesiae. 4) De suppellectili sacra. 5) De residentia parochorum. 6) De vicariis. 7) De scholaribus et scholarum magistris. 8) De praedicatione verbi dei. 9) De promulgationibus a concionatore faciendis. 10) De administratione sacramentorum. 11) De sacramentalibus caeremonialibusque et abusu illorum tollendo. 12) De visitatione Parochorum. 13) De cura et administratione hospitalium. 14) De vita et honestate clericorum. 15) De conservatione bonorum et jurium ecclesiasticorum. 16) De funeribus et suffragiis pro defunctis. 17) De rebus post obitum clericorum relictis. 18) De congregationibus cleri per decanos rurales faciendis. —

W związku z synodem były krzywdy kościoła i duchowieństwa doznane z winy osób świeckich. Zgodzono się na obustronne delegacye celem porozumienia się, które nie nastąpiło, owszem to spowodowało delegata dycezyi krakowskiej kanonika (późniejszego biskupa) krakowskiego D^{ra} obojga praw Andrzeja Lipskiego do napisania rozprawy umieszczonej

---

¹⁾ Starowolski: „nunquam satis laudata.“

w dziele: dziesięć kwestyi tyczących się publicznych spraw państwa. Wysłany do Rzymu delegat archidyakon gnieź. Wincenty de Sève z dekrétami synodalnemi dla otrzymania potwierdzenia ich od Stolicy Apostolskiej, po uzyskaniu takowego, wrócił do kraju, ale po zgonie Kardynała Maciejowskiego. Oprócz listu pasterskiego dla całej kościelnej prowincyi gnieźnieńskiej ogłosił Maciejowski drugi dla dyecezyi krakowskiej napisany z jego rozkazu przez kanonika krak. D^{ra} teologii Łukasza Doktorskiego.

Gdy wojewoda krakowski Mikołaj Zebrzydowski pod pozorem obrony swobód narodowych przeciwko tak zwanemu austriackiemu stronnictwu, które się nikomu nie narażiło, zbierał szlachtę i do domowej wojny podzegał, tedy wszyscy biskupi do naczelnika rokoszu list poważny napisali, aby go od takowego zamiaru odprowadzić. Prymas Maciejowski konno wyjechał do królewskiego obozu, zapewniając Króla o swojej wierności a wstawiając się za obywatelami biorącymi niefortunny udział w zaburzeniach domowych. Mowa pobożnego Kardynała Prymasa do łez Króla rozczuliła, po czem łagodne przyrzekł obchodzenie się z zwyciężonymi rokoszanami. Delegacyą wielkopolską przybyłą dnia 13 lutego do zamku Uniejowskiego, upominał Kardynał Prymas, ażeby rokoszanie Rzeczypospolitej na niebezpieczeństwo nie narażali. Drugiej zaś delegacyi radził, ażeby zamieszki domowe lekkomyślnie rozpoczęte, uśmierzzone zostały. Jednem słowem Kardynał chciał przywieść do zgody nieprzyjaźne strony,

niechcąc do żadnych rozruchów należeć. Dla rokoszu nie doszła zgoda między stanem duchownym i świeckim, uchwalona na Synodzie piotrkowskim w r. 1607, nad czem ubolewał kardynał, „ale okoliczności krajowe“, jak słusznie zauważył X. biskup Łętowski, „były wtedy większemi nad przewagę *jednego człowieka*, iżby on je był mógł ukołysać. Był to człowiek godny, u króla w respekcie, u szlachty w obserwii!“

Za rządów duchowvych Prymasa Bernarda wyrobił w r. 1603 Zygmunt III. u Papieża Klemensa VIII. per literas Breves dla Biskupów i innych Prałatów polskich, pozwolenie zasiadania w senacie, po sejmikach, na radzie et *Judiciis causarum criminalium sine censurarum Ecclesiasticarum et irregularitatis incursu*, ut sub expressa hic limitatione sententiam dicere possint.“

Zrażony wypadkami krajowemi Kardynał Prymas nabawił się gorączki, skutkiem której w Krakowie dnia 19 stycznia 1608 życie zakończył. Przy zgonie jego znajdowali się znakomici zakonnicy: dominikanin Jacek Suski. jezuita Justus Rabus i Hieronim kameduła, Zakończył Kardynał Bernard życie ze wszelkimi oznakami szczerej pobożności, *przyjął Sakramenta św.* i testament zrobił. Wykonawcami ostatniej swej woli nazначzył biskupa przemyskiego, wielkiego kanclerza koronnego Macieja z Bużenina Pstrokońskiego; Henryka Firleja referendarza koronnego, proboszcza płockiego, scholastyka krakowskiego; Hieronima Ręcajskiego archidyakona, Jana Frydrychow-

skiego i Łukasza Doktorskiego, kanoników krakowskich.

Zwłoki Kardynała z wielką okazałością w asystencyi Króla Zygmunta, Królowej Konstancyi, księcia Władysława i liczного zgromadzenia duchowieństwa, obywatelstwa, dygnitarstwa i ludu, odprowadzone zostały do kościoła katedralnego krakowskiego i pochowane w kaplicy Maciejowskich, gdzie leży stryj jego biskup Samuel. Nagrobek jego w kościele na zamku ma napis:

Speciet Posteritas vivam probi oris effigiem
Bernardi Maciejowski S. R. E. Cardinalis Episcopi
primum Cracoviensis, Deinde Archiep. Gnesnen.
vitam praeclare actam imitetur. Hic quidquid
honoris atque dignitatis, quod in eum caderet
domi forisque fuit, amplissimis virtutibus
consecutus, de ipsa quoque triumphavit invidia.
Civis, Senator, Pontifex, inter paucos pius,
magnanimus, liberalis, fortunatus in omni vita.
Si turbatam tranquillitatem nunquam aut restitutam,
quod solícite curabat, ante obitum vidisset,
hoc unum perpetuae felicitatis defuit.
Moritur Cracoviae 19 Januarii Anno Domini 1608, aetatis suae 60.

§ 14. 3) 1687 † 1705 *Michał Radziejowski.*¹⁾

Z wielką trudnością historykowi przychodzi, bezstronnie i sumiennie skreślić obraz trzeciego kardynała gnieźnieńskiego, dla tego autor

¹⁾ X. bisk. Łętowskiego Katalog Biskupów Krak. III. Kaspra Niesieckiego S. J. Herbarz Polski 1841 tom VII.

żywotów biskupów krakowskich pisze: „kto będzie Radziejowskiego sądził, ma obejrzyć się na wiek i ludzi, na to co było do koła. Jeżeli wielu uszło pomowy ze współczesnych jemu, to że nie stali tak wysoko co on!... Biskupom w Polsce trudno się było ostać całymi, bo jeśli mieli duchownych łaskę, to nie mieli ją u świeckich, a mając u świeckich, mogli nie mieć od duchownych. Przyczyna do tego była, to że na dwóch stołkach siedzieli, senatorskim i biskupim! Nie pomyślano dotąd na zasługę biskupów polskich, którzy przy swawolnej wolności, hardem możnowładztwie, słabej władzy królewskiej i niedostatecznych prawach, tak prowadzili zręcznie i roztropnie rzecz publiczną, iż naród dostał przy wierze przodków swoich!“¹⁾

Michał Stefan Radziejowski, syn starszy podkanclerzego i wojewody inflanckiego Hieronima i pierwszej jego żony Eufrozyny hr. Tarnowskiej, córki Jana Grata kasztelana żarnowieckiego i Katarzyny Sobieskiej, zatem *cioteczny brat Króla Jana III.*, urodził się w r. 1645. Nauki pobierał i w domu i za granicą w Niemczech, Francyi i Włoszech i to z największym pożytkiem, dla tego go zalecała gładka wymowa i biegłość w piórze, czego dowodem listy jego i mowa miana przy elekcyi.²⁾ Po powrocie do kraju był młody Michał nieodstępny towarzyszem wypraw wojennych sła-

¹⁾ Katalog III. 553. II. 159.

²⁾ Andr. Chrys. Załuski Episc. Varm. epistolae historico familiares. Brunsb. 1709.

wnego hetmana Jana Sobieskiego, dzieląc z nim obozowe niewygody i zaprawiając się przy nim do rzeczy ważniejszych. Obrawszy sobie zawód duchowny, po wyświęceniu swoim na kapłana, dla znamienitych umysłowych zdolności i dla pokrewieństwa z Królem Janem, zostaje kanonikiem krakowskim, gnieźnieńskim i warszawskim a proboszczem u ś. Michała na Zamku w Krakowie, tudzież sekretarzem królewskim (intimus secretarius).

Roku 1680 przeniesionym został biskup warmiński Jan Stefan Wydźga na metropolią gnieźnieńską a 35 letni kanonik Michał objął osieroconą *katedrę warmińską* w r. 1681. Świecony był na biskupa w kościele ś. Jana w Warszawie przez biskupa krakowskiego Jana Małachowskiego. Biskup Michał rządził dyecezyą warmińską z pochwałą wszystkich, bo, jak pisze Niesiecki, naprzód stary zwyczaj administracyi Sakramentów z kościołem rzymskim się niezgadzający zniósłszy, agendę według opisania od Pawła V. Papieża na całą dyecezyą wydrukować kazawszy, wprowadził zwyczajne ceremonie w kościele katolickim: Elbląg i Królewiec wizytował: święto ś. Kazimierza królewicza polskiego, aby uroczyście obchodzono, postanowił i kaplicę w zamku Heilberskim i kościół w Frauenburgu przyozdobił. Jako biskup brał udział w wyprawie wojennej króla Jana III., który pod Wiedniem dnia 12 września 1683 wielkie nad Turkami odniósł zwycięstwo, którem uwolnił Europę chrześcijańską od sromotnej przemocy mahometanizmu! Król Jan wy-
4

gradzając Michałowi, który z nim dzielił obozowe niewygody, szczególne biskupie zasługi, powierzył mu w r. 1685 jako *podkanclerzowi pieczęć mniejszą*.

Innocenty XI. wyniósł biskupa podkanclerza Michała w r. 1687 *do kardynalskiej godności* z tytułem S. Praxedis, lubo Król Jan III. był zalecił posła francuskiego, biskupa bello-waceńskiego Jansson de Fourbin, który się był przyczynił wiele do jego elekcji.

Po śmierci aktualnego Prymasa Wydźgi i nominata arcybiskupa, biskupa poznańskiego Stefana Wierzbowskiego, za promocyą Króla Jana III. i Papieża Innocentego XI. usiadł Kardynał Michał w r. 1687 na stolicy arcybiskupiej gnieźnieńskiej. Jako Prymas sprowadził i ufundował OO. Missyonarzy w Łowiczu. X. biskup Łętowski pisze: „że z Janem Opalińskim biskupem chełmińskim († 1693) przyszło Prymasowi do zwady, gdy za postąpieniem na arcybiskupstwo, podsiadł Opalińskiego do katedry warmińskiej Jan Stanisław Zbąski biskup przemyski a ten Franciszka Prażmowskiego sekretarza koronnego (od r. 1691 biskupa łuckiego) o to winił. Opaliński człowiek nieumiarkowany, zelżył Prymasa niegrzecznym listem, o czym Prażmowski dla honoru narodu zamilczał przed Kardynałem nuncyuszem Opicyuszem Pallavicini, bawiącym pod ten czas u Prymasa w Łowiczu.

Z listów ¹⁾ Jakóba Cantelmi z książąt nea-

---

¹⁾ Relacye nuncyuszów Apostolskich o Polsce tom II. Poznań 1864.

politańskich, nuncyusza w Polsce od r. 1688 a od r. 1690 Kardynała († 1702), wypisując ważniejsze wypadki. Król Jan III. urażony o to, że Papież Innocenty XI. nie dał kapelusza kardynalskiego Jansonowi, raczej niepoleconym Radziejowskiemu i Denhoffowi, zabronił wstępu na dwór Kardynałowi Michałowi i nuncyuszowi Pallavicini!! — Królowa zaś Marya Kazimira rościła pretensyą, aby Kardynał Michał, który jako Prymas miał podług zwyczaju z krzyżem przed sobą niesionym oddać publiczną wizytę obojgu królestwu, odwiedził także z tą samą uroczystością młodszych (spokrewnionych!) królewiczów¹⁾, (najstarszy bowiem Jakób nie był obecny) i usiadł po lewej ich ręce. Jeżeliby zaś nie uczynił zadosyć temu żądaniu, oświadczyła, że zdanoby na sejm rozsądzenie, czy królewicze mają pierwszeństwo przed kardynałem. W państwie, w którym Królowie elekcyjni panowali, oczywiście królewskie prerogatywy potomstwu królewskiemu nie służyły, ani zarzut nie zasłużył na uwagę, że godność kardynalska nieznana i nie mająca żadnego znaczenia w królestwie polskim, dla tego nuncyusz Cantelmi, trafnie odpowiedział, że kto należy do świętego zgromadzenia Kardynałów, które w porządku kościelnym zajmuje drugie miejsce po Papieżu, powinien używać swych prerogatyw kardynalskich wszędzie, gdzie sięga kościół katolicki i że im ubliżyć żadnym sposobem nie może,

¹⁾ to jest Aleksandra (późniejszego kapucyna i mniemanego kardynała † 1714) i Konstantego († 28 lutego 1726), który się z baronówną niemiecką, córką damy honorowej księżniczki Neuburg ożenił.

czyniąc coby mu przystało, gdyby był tylko Prymasem. Królowa apelowała do poczucia obowiązkowej wdzięczności, dla której, jak oświadczył nuncyusz Cantelmi, Prymas mało miał stronników i o ich pomnożenie wcale się nie starał, zresztą kardynałstwa Królowi Janowi nie zawdzięczał. Nie z dumy więc, raczej z powodu uszanowania św. Kolegium kardynalskiego, Prymas Michał nie pozwalał ubliżać kardynalskiej purpurze. Miał on długie posłuchanie u obojga królestwa, poczem odstępując rzeczowej pretensyi, z nim pozostali w dobrych stosunkach.¹⁾

Król Jan III. zamyslał ożenić syna Jakóba († 1737) z najbogatszą w ówczas dziedziczką w Polsce Karoliną Radziwiłłówną, ale Ludwik, syn elektora brandeburskiego, odniósł pierwszeństwo a po jego śmierci mimo danego Jakóbowi słowa, Karolina wdowa 24 lipca 1688 oddała rękę Karólowi księciu neuburskiemu, bratu Eleonory Magdaleny, trzeciej żony (za oswobodzenie Wiednia Janowi III. niewdzięcznego) cesarza Leopolda. Cesarz napisał do Kardynała Prymasa Michała, prosząc go, aby jako krewny królewski starał się króla przekonać, że co się stało winą jest głównie posła polskiego w Berlinie, który nie uwiadomił rezydenta cesarskiego w temże mieście o przyrzeczeniu Radziwiłłówny poślubienia królewicza Jakóba. O czem nic wcale niewiedząc książę neuburski, pojął ją w dobrej wierze.

¹⁾ Cantelmi epistol. Vars. 22 Dec. 1688.

Ta zatarga małżeńska, która mieszała przez lat kilka obrady Rzeczypospolitej, zagłodzona została r. 1691. Cesarz bowiem zezwolił na małżeństwo królewicza Jakóba z Elżbietą, młodszą córką elektora palatyna, którą sam brat książe Karól odprowadził do Polski.¹⁾ Książę Jakób jako szwagier cesarza zrzekł się swych pretensyi do dóbr Radziwiłłowskich.²⁾

Pisze nuncyusz Cantelmi³⁾; gdy Kardynał Prymas w r. 1689 składał mniejszą pieczęć, biskup krakowski Jan Małachowski, który go na biskupa był wyświęcił, *chciał mu podziękować imieniem Rzeczypospolitej za dobre sprawowanie podkanclerskiego urzędu*, i już zabierał głos, gdy mu przerwał wojewoda podlaski Marcin Oborski oświadczając, że to jest przeciw zwyczajowi: i lubo Prymas mało dbał o to, powstali jednak jego stronnicy, biorąc za osobistą urazę wyrządzoną pierwszemu Senatorowi przez zaprzeczenie mu *dobrowolnie* ofiarowanego dowodu grzeczności. Sprawczynią tego była podobno królowa, która chciała zmartwić Kardynała za dawne z uprzedzenia pochodzące urazy, lecz za wstawieniem się nuncjusza Cantelmi nastąpiło i porozumienie się Kardynała z nią i pojednanie

¹⁾ Na Wrocław przybyła księżniczka neuburska Elżbieta Jadwiga Amalia, siostra księcia Karóla i cesarzowej Eleonory Magdaleny. Za Sycowem spotkał się królewicz Jakób Ludwik Sobieski. W nowo erygowanem mieście Kępnie nastąpiła uroczystość zawieszenia mu orderu złotego runa przez księcia holztyńskiego a stamtąd udano się do Warszawy, gdzie d. 25 marca 1691 ślub uroczysty nastąpił. Dzieje narodu polskiego napisał Dr. prof. Jerzy Sam. Bandtkie. 1835 tom II. 322.

²⁾ Epist. Vars. 29 Dec. 1688.

³⁾ Epist. Vars. 21 Jan. 1689.

poróżnionych umysłów i zrzeczenie się ofiarowanego publicznego podziękowania przez Prymasa. Po czem król dał pieczęć większą biskupowi kamienieckiemu (późniejszemu przemyskiemu i krakowskiemu) Jerzemu Denhoffowi, mniejszą wojewodzie lubelskiemu Karólowi Tarle.

R. 1687 Hieronim Lubomirski opat tyński i kawaler maltański ożenił się mimo ślubu bezżeństwa z panną Urszulą Bokum za pozwoleniem i w obecności biskupa poznańskiego Stefana Wierzbowskiego, nominata Arcybiskupa gnieźnieńskiego, lecz Rzym za to go nie potwierdził na Arcybiskupa, choć król list uniewiniający go, pisał do Rzymu. Lubomirski został kasztelanem krakowskim i hetmanem wielkim koronnym. Miał on z panną Bokum kilkoro dzieci, lecz Rzym to (nieprawne) małżeństwo (bez dyspensy Stolicy Apostolskiej) pobłogosławione przez biskupa poznańskiego uważał za nieważne, za konkubinat. W r. 1689 biskup kamieniecki oczyścił się w przytomności Prymasa i wielu biskupów z uczynionego mu zarzutu, że w r. 1688 w wielką sobotę dał komunią świętą Lubomirskiemu i jego nałożnicy, upewniając, że to uczynił przez nieuwagę. Urszula pokochała się w królu Augustie II. i została po rozwodzie czyli po rozwiązaniu konkubinatu księżną Cieszyńską na Szląsku.¹⁾

R. 1689 po śmierci Innocentego XI. Prymas Kardynał wybrał się do Rzymu, posadzając go nieprzyjaciele bezdowodnie „alta hians“

¹⁾ Epist. Vars. 9 Febr. 1689.

(aspirując do papieństwa!). W drodze zgubił 2000 dukatów ze szkatułą i przyjechał po wyborze Papieża Aleksandra VIII.¹⁾

R. 1694 biskup wileński Konstanty Brzostowski stał się przyczyną swarów. Gdy bowiem Kazimierz Sapieha wojewoda wileński hetman wielki lit. rozłożył wojsko także po dobrach biskupich i kapitulnych, biskup żądał wynagrodzenia szkód przez żołnierzy mu wyrządzonych. Sapieha nie przystał na domaganie się biskupa, ten zaś grozi klątwą, nareszcie wyklina go a dla doznanego oporu duchowieństwa, na całą diecezję rzuca interdykt. Prymas powagą swoją urodzonego legata (*Legati nati*) zdejmując rzuconą klątwę na hetmana, który się w r. 1695 zgodził z nuncyuszem Santa Croce i swary z wiedzą i zatwierdzeniem Rzymu załatwiono.²⁾ Wedle położenia tejże sprawy komisya rzymska z Kardynałów złożona (*Congregatio immunitatis ecclesiasticae*) na posiedzeniu dnia 8 marca 1697 zawyrokowała, że biskup strzegąc całości dóbr kościelnych, nie powinien uchylać się od ciężarów i potrzeb Rzeczypospolitej: hetman stósownie do praw krajowych bez wiedzy sejmu i króla, nie ma prawa stawić kwaterunku w majątkach duchownych a dekret prymasowski z d. 3 maja 1694 znoszący klątwę zatwierdzono: w końcu zakonnikom zalecono poważanie jurydykcyi biskupiej. Biskup z wszystkimi pojednany,

---

¹⁾ Łętowski III. 540.

²⁾ Starożytności Polskie II. 698.

nakazał 40 godzinne nabożeństwo po całej diecezyi za indultem rzymskim.¹⁾

Istnieje list Kardynała „Michaelis Radziejowski Regni Poloniae Primatis ad Andream (Santa Croce) Episcopum Seleucensem Nuntium in Polonia Apostolicum, quem candide monet, ut imposterum de se loquuturus modestioribus utatur terminis, sibique propter minime toleranda in se effutita dicteria confestim satisfaciāt an. 1695.²⁾

R. 1696 d. 17 czerwca w dzień św. Trójcy, (w którym na tron wyniesionym został), umarł w Willanowie pod Warszawą Król Jan III. po odprawionej przed dominikaninem O. Skopowskim spowiedzi i po przyjęciu ostatniego Olejem św. namaszczenia z rąk biskupa poznańskiego Stanisława Witwickiego.³⁾

Z bezkrólewiem zaczyna się tajemniczy epizod żywota Prymasa, którego polityczne działanie ostrej uległo krytyce i prawie powszechnemu potępieniu. Chodziło o kandydata do tronu, o króla przyszłego. Tworzyły się rozliczne stronnictwa: Prymas jako polityk, mąż stanu, wicekról, popierał naprzód kandydaturę krewnego *Jakóba Sobieskiego*, broniąc królowej wdowy, gdy ją wyganiano z Warszawy, za co popadł w krytykę u sejmu. Wszystko czynił co mógł aż do chwili, w której wszelka

¹⁾ X. Win. Przyalgowskiego Żywoty Biskupów Wileńskich 1861 III. 83—94.

²⁾ Litt. Proc. Europ. tom. III.

³⁾ Komunii św. nie dostał Król Sobieski, bo nie można było parocha kościoła parafialnego ani kluczy kościelnych znaleźć a apoplexya powtórna śmierć przyspieszyła.

upadła nadzieja utrzymania królem księcia Jakóba a królowa matka w Gdańsku obrawszy mieszkanie, sama popierała stronę austriacką. Prymas nie był winnym upadkowi Jakóba. — Następnie Prymas jako polityk popierał stronnictwo francuskie, wiernie stojąc przy kandydaturze *Kontego*, którego królem polskim obwołał i *Te Deum* w kościele odśpiewał. Przewlokłszy elekcyą dał czas partyi przeciwniej saskiej uzuchwalić się, na czele której Stanisław Dąbski biskup kujawski w parę godzin po elekcyi *Kontego*, w tymże samym kościele królem ogłosił *Augusta II.*, śpiewając przy wystawieniu N. Sakramentu *Te Deum* a słuchając przysięgi w kościele od kalwina *Fleminga* na *pacta conventa* jako udanego pełnomocnika *Augustowego*. Dwaj opaci *Wyżycki* opat czerwiński pisarz wielki koronny zwany *sitio* i ekskomunikowany od *Innocentego XI.* opat świętokrzyski *Wychowski*, wyłomem weszli do skarbcza i wynieśli koronę z ozdobami królewskimi, których biskup *Dąbski* w asystencyi dwóch biskupów wbrew przepisom bulli *Sykstusa V.* (1585—90) przyznawającym prawo koronowania Prymasom i mimo zamieszkania Prymasa *Michała* w miejscu, użył przy nastąpiej dnia 15 września koronacji Króla *Augusta*. *Konti* przybył do Gdańska, lecz nie mogąc się *Augustowi* oprzeć, znów odjechał i *Francya* nie myślała popierać elekcyi jego. Tymczasem, lubo królowa *Krystyna Eberhardyna* protestantką pozostała, król *August* d. 27 lipca 1697 złożył (dla usunięcia przeszkody do tronu) wyznanie wiary katolickiej w Pie-

karach na Szląsku i koronacją przyjął, dla tego (gdy książęta Jakób Sobieski i Konti odstąpili korony), Rzym wyborowi jego sprzyjał, nuncyusz Fabricyusz Paoluzzi d. 21 maja 1698 ugodę spisał, na którą Prymas (zachęcony do tego z Rzymu) przyzwolił i na dworze króla Augusta II. (nawet z Sobieskimi) się ukazał. Przyjaźń Augusta zawarta z Piotrem Wielkim naraża króla i naród polski na wojnę z Karólem XII., który się przyczynia po pobiciu Piotra pod Narwą, do zrzucenia z tronu mocą wojennej przemocy sprzymierzeńca jego Augusta, pobitego pod Klissowem przez Szwedów. Sejm warszawski, zwołany dla traktatów z Karólem zwycięzcą, zerwany: Szwedzi zajmują Litwę i Warszawę. W tych nieprzyjaźnych i krytycznych okolicznościach, w jakich się Rzeczpospolita znajdowała, Prymas detronizacyi Augusta nie sprzeciwia się, owszém z młodym królem szwedzkim podobno miał tajne narady. Z tego powodu na sejmie lubelskim wysłuchawszy wielu obelg, przyrzekł, że naprzeciw Augustowi dobrowolnie nic czynić nie będzie. Wszakżeż sam sejm warszawski przez Prymasa zwołany, dnia 16 lutego 1704 ogłasza tron polski pro vacanti i bezkrólewie. Czy to Prymas z przychylności do Szwedów (jak twierdzą nieprzyjaciele jego), czy z konieczności (jak się zdaje, bo wojsko szwedzkie do Warszawy wkroczyło), niehcemy przesądzać. Wiadomo, że Prymas już na sejmie lubelskim publicznie przysięgał, iż Szwedów nie naprowadził do kraju. W chwili, w której August (faktycznie zde-

tronizowany) do Krakowa przybywszy z częścią wiernej konfederacyi sandomierskiej, przeciwników swoich i Prymasa za zdrajców ojczyzny ogłosił, Kardynał Prymas Michał do korony podał (nieakceptowanego) *Hieronima Lubomirskiego hetmana* w. k., lecz wedle żądania dowódcy szwedzkiego Horna obrano i obwołano królem *Stanisława Leszczyńskiego* wojewodę poznańskiego mimo nieobecności Prymasa i wielu senatorów i wbrew zakazowi rzymskiemu. Nie zważa na to biskup poznański Mikołaj Święcicki i ogłasza Stanisława królem polskim. Gdy Karól poszedł do Lwowa, August przybywszy do Warszawy, wypłoszył Stanisława a biskupa Święcickiego oddał nuncyuszowi, który go odesłał do Rzymu, dokąd i Prymasa przed sąd papieski powołać miano. Karól XII. powróciwszy do Warszawy, kazał koronować króla Stanisława i małżonkę jego, którego to aktu dopełnił arcybiskup lwowski Konstanty Zieliński, za co płacił niewolą i śmiercią w Rosyi. Dla zbicia lub osłabienia zarzutów czynionych Prymasowi przez licznych przeciwników nadmienia się: że Prymas Radziejowski wedle ogólnego zdania od partyi szwedzkiej pieniędzy nie odebrał, sumy zaś żądane od stronnictwa francuskiego i saskiego miały być przeznaczone „na zapłacenie związkowych“, jak mówił Prymas. Zarzucano Prymasowi łakomstwo a przecież przyznano, że złożone przez stronnictwo francuskie 100,000 talarów, w Prusiech miało pochwyć saskie wojsko. Następnie Przebendowski za sumy saskie zakupił 8 chorągwi, które Potocki łowczy koronny odprowadził do Kra-

kowa a dukaty bite w Wrocławiu były fałszywe. W końcu sami historycy przyznają, że Karól nie płacił pieniędzmi. Nie wiadomo także, czy z odpieczętowanych skarbów królewskich po Janie Sobieskim, istotnie nabrał wiele pierścieni kosztownych, o co go posądzano. Twierdzono bez słuszych dowodów, że Prymasa familijne stósunki wiązały do młodego Towiańskiego i że chęć zbogacenia go zrobiła Kardynała łakomcem. Przy wyborze króla Stanisława sama szlachta podlaska z marszałkiem konfederacyi sandomierskiej i wielu innymi przekładała nieobecność Prymasa, który był ujechał. Zdaje się, że baldachin postawiony Kardynałowi, nie tylko obruszył izbę sejmową, ale Prymasowi więcej jeszcze zjednał nieprzyjaciół i krytyków, gdy machał biretem kardynalskim, przymawiając Stanisławowi Lubomirskiemu: „mnie baldachinu bronicie a wielu z was macie koronę w głowie!“ W sprawie obioru króla Stanisława, w którym Prymas żadnego nie miał udziału, Papież Klemens XI. napisał brewe w r. 1705 do biskupów polskich *adversus invasores haereticos*: „... nihil unquam adversus eundem *Augustum Regem* admissuros, sed debita erga Eum reverentiae argumenta daturus esse, ut omnibus palam fiat, sacros Ecclesiarum Antistites non turbandae, sed tuendae juvandaeque Reipublicae allaborare...“ Papież więc trzymał z Augustem, którego sobie Polacy sami obrali i który był królem a nie z Stanisławem Leszczyńskim *narzuconym* przez obcego monarchę. Elekcyja najgodniejszych ludzi zbijała z toru, jak pisze X. biskup Łę-

towski, bo niedobre instytucje krzywią głowy. Uchybił więc Prymas w tem, że nie kazał rozpedzić burzycieli, lecz pytanie zachodzi; czy mógł dysponować środkami potrzebnymi do rozpedzenia zdrajców!

Prymas byłby się usprawiedliwił w Rzymie, niestetyż! przed nieprzyjaciołmi schronić się musiał do Gdańska, gdzie d. 13 października 1705 (wedle podania innych 1706 lub 1707) umarł.

Kardynał Michał Radziejowski nie uszedł pomowy dla tego, że jako Prymas gnieźnieński stał na wysokim stopniu pierwszego Księcia i Senatora Rzeczypospolitej. O pokój i zbawienie duszy jego modli się corok Kapituła Metropolitalna Gnieźnieńska wedle spisu „Anniversaria in Ecclesia Metropolitana Gnesnensi absolvenda: die 13 Octobris. Vig. 3 Noct. Eminent. Mich. Cardinal. Radziejowski Archieppi Gnesn.“

Na wszelkie zarzuty uczynione Kardynałowi Prymasowi Radziejowskiemu stanowczo odpowiedziało poważne zgromadzenie metropolitalne gnieźnieńskie swoim kosztem wystawionym pomnikiem w kościele metropolitalnym gnieźnieńskim z następującym napisem: ¹⁾

D. O. M.

Sta Viator et casum metue, Infirmam mundi Fortitudinem et fastum Honoris sperne

---

¹⁾ Monumenta Ecclesiae Metropolitanae Gnesnensis per Martinum Siemiński Praelatam Custodem ejusd. Ecclesiae edita. Reimpressa A. D. 1823 Posnaniae pag. 51. 52.

potius quam mirare, ubi *Michael Radziejowski* S. R. E. S. Mariae de pace *Presbyter Cardinalis Archi-Episcopus Gnesnensis* R. P. et M. D. L. Legatus Natus P. P. P., Ultimus suae Familiae Haeres, Vitae clausit Terminum, sed non Glorae, Claris ortus Natalibus Patre Hieronymo Regni Procancellario, Matre Euphrosina Comitibus de Tarnow. Serenissimo et Invictissimo Joanni III. Poloniarum Regi Sanguine proximus. A Cunabulis ad Purpuram crevit per Ascensus Meritorum. Primo Cracoviensis Ecclesiae S. Mich. Arch. dignus Praepositus, Post Varmiensis Cathedrae dignior Pontifex et Procancellarius Regni. Demum Sedis Metropolitanae Gnesnensis dignissimus Archi-Praesul. Insuper Ssmi Innocentii XI. P. M. favore in Purpura Cardinalitii Honoris Eminentissimus existit, in turbido Reipublicae statu Ecclesiae, Patriae, Libertatis, Pastor optimus. Et sibi et Regno auxit Honorem. In Loviciense Seminarium magnifico sumptu a fundamentis erectum et dotatum Munificus. In Decus Varsaviensis Carmeli liberalis, in Ornamentum Metropolitanae Gnesnensis Ecclesiae Aureo Argenteoque Apparatu, necnon pretiosis Clenodiis Beneficus. In mensam Capitularium CXX. Millium floren. provisa donatione Generosus, Vixit Annis LXI. Obiit Gedani, sepultus Varsaviae ¹⁾. Cui In signum Gratitudeinis et immortale Mnemosynon obligatum Archidioecesanum Gnesnense Capitulum hoc posuit *Monumentum*.

¹⁾ leży pochowany u OO. Misjonarzy w Warszawie.

TREŚĆ.

Przedmowa.		stron.
Rozdział I.	O Kardynalskiej godności	7
§	1. Kardynał	7
§	2. Kardynał Rzymski	8
§	3. Liczba Kardynałów	9
§	4. Tytuły Kardynałów	11
§	5. Kanoniczne przymioty Kardynałów	15
§	6. Nominacya Kardynałów	19
§	7. Insignia kardynalskie	20
§	8. Inwestytura Kardynałów	22
§	9. Prawa członków ś. Kolegium	26
Rozdział II.	O Kardynałach Polskich	39
§	10. Konstytucye sejmowe w Polsce do- tyczące Kardynałów	39
§	11. Spis Kardynałów Polskich	42
Rozdział III.	O Kardynałach Gnieźnieńskich	48
§	12. 1) 1493 † 1503 Fryderyk Króle- wicz	48
§	13. 2) 1604 † 1608 Bernard Macie- jowski	56
§	14. 3) 1687 † 1705 Michał Radzie- jowski	71

A. † M. † D. † G.

Dodatek.

I. Dodatkowa uwaga do § 4.

Co dopiero z Rzymu autora rąk doszłe *Annuario Pontificio* z r. 1868, trzy kardynalskie tytuły odmiennie podaje:

(II. Kardynałów Kapłanów):

tytuł 3. Giovanni a Porta Latina (zamiast S. Sebastiano).

27. S. Lorenzo in Damaso, jako tytuł presbyteryalny, (zamiast dyakonalnego pod Nr. 15 przez nas podanego).

(III. Kardynałów Dyakonów):

tytuł 15. S. Maria in portico v. in Campitelli, jako tytuł dyakonalny, (zamiast presbyteryalnego pod Nr. 27 przez nas podanego).

II. Spis Kardynałów podług *Annuario Pontificio* z r. 1868 ułożony i uzupełniony.

Nr.		Rok			Tytuł.	Biskup dycezalny.
		urodz.	nomi.	wieku		
A. Kardynałowie Biskupi:						
1	Mario Mattei	1792	1832	76	biskup Ostii-Velletri	
2	Constantino Patrizi	1798	1834	70	Porto-Rufin.	
3	Luigi Amat di S. Filippo e Sorso	1796	1837	72	Palestriny	
4	Carlo Augusto Conte di Reisach	1800	1868	68	Sabiny	
5	Nicola Clarelli Paracciani	1799	1844	69	Frascati	
6	Camillo di Pietro	1806	1853	62	Albano	
Gdy który z kardynałów porządku biskupów umiera, następuje po nim z prawa najstarszy nominacja kardynał z porządku księży.						
B. Kardynałowie Kapłani:						
1	Filippo de Angelis	1792	1838	76	S. Lorenzo in Lucina	ABisk. Fermo.
2	Luigi Vannicelli-Casoni	1801	1839	67	S. Prassede	ABisk. Ferrara.
3	Lodovico Giacomo Maurizio de Bonald	1787	1841	81	S. Trinita al monte Pincio	AB. w Lugdunie.
4	Federico Giovanni Giuseppe Celestino Princip. Schwarzenberg	1809	1842	59	S. Agostino	AB. w Pradze.
5	Cosimo Corsi	1798	1842	70	SS. Giovanni e Paolo	AB. Pizy.
6	Fabio Maria Asquini	1802	1844	66	S. Stefano rotondo	—
7	Domenico Carafa di Traetto	1805	1844	63	S. Maria degli Angeli	AB. Benewentu.
8	Sisto Riario-Sforza	1810	1846	58	S. Sabina	AB. w Neapolu.
9	Giacomo Maria Adriano Cesareo Mathieu	1796	1850	72	S. Silvestro in capite	AB. w Besançon.
10	Francesco Augusto Ferdinando Donnet	1795	1852	73	S. Maria in via	AB. w Bordeaux.
11	Carlo Luigi Morichini	1805	1852	63	S. Onofrio	AB. Jesi.
12	Gioacchino Pecci	1810	1853	58	S. Crisogono	AB. Perugii.
13	Giuseppe Otmaro de Rauescher	1797	1855	71	S. Maria della Vittoria	AB. Wiedeński.
14	Giorgio Haulik	1787	1856	81	SS. Quirico e Giulitta	AB. Zagrzebski.
15	Alessandro Barnabo	1801	1856	67	S. Susanna	—
16	Cirillo de Alameda y Brea Minor. Observ.	1781	1858	87	—	AB. Toledo.
17	Antonio Benedetto Antonucci	1798	1858	70	SS. Martino e Silvestro	AB. Ancona i Umana
18	Enrico Orfei	1800	1858	68	S. Balbina	AB. Rawenny.
19	Giuseppe Milesi-Pironi-Ferretti	1817	1858	51	S. Maria in Aracoeli	—
20	Pietro de Silvestri	1803	1858	65	S. Marco	—
21	Emmanuele Benedetto Rodrigues	1800	1858	68	—	Patryarcha Lizbony.
22	Alessio Billiet	1783	1861	85	S. Alessio	AB. Chambery.
23	Carlo Sacconi	1808	1861	60	S. Maria del Popolo	—
24	Michele Garcia Cuesta	1803	1861	65	S. Prisca	AB. Compostella.
25	Angelo Quaglia	1802	1861	66	SS. Andrea e Gregorio al Monte Celio	—
26	Anton. Maria Panebianco Ord. Minor. Conv.	1808	1861	60	SS. XII. Apostoli	—
27	Giuseppe Luigi Trevisanato	1801	1863	67	SS. Nereo ed Achilleo	Patryarcha Wenecyi.
28	Antonino de Luca	1805	1863	63	SS. Quattro Coronati	—
29	Giuseppe Andrea Bizzarri	1802	1863	66	S. Girolamo	—
30	Lodovico de la Lastra y Cuesta	1803	1863	65	S. Pietro in Vincoli	AB. Siviglia.
31	Giovanni Battista Pitra ord. S. Bened.	1812	1863	56	S. Calisto	—
32	Filippo Maria Guidi ord. Praedic.	1815	1863	53	S. Sisto	AB. Bononii.
33	Enrico Maria Gastone de Bonnechese	1800	1863	68	S. Clemente	AB. Rouen.
34	Paolo Cullen	1803	1866	65	S. Pietro in Montorio	AB. Dublinu.
35	Gustavo Adolfo Princ. Hohenlohe	1823	1866	45	S. Maria in Transpontina	—
36	Luigi Bilio	1826	1866	42	S. Lorenzo in Paneperna	—
37	Luciano Princ. Bonaparte	1828	1868	40	S. Pudenziana	—
38	Innocenzo Ferrieri	1810	1868	58	—	—
39	Eustachio Gonella	1811	1868	57	S. Maria sopra Minerva	AB. z Viterbo i Toscanella.
40	Lorenzo Barili	1810	1868	58	—	AB. Fiański.
41	Giuseppe Berardi	1810	1868	58	S. Marcello e Pietro	—
42	Giovanni Ignazio Moreno	1817	1868	51	—	AB. z Valladolid.
43	Raffaele Monaco La Valletta	1827	1868	41	S. Croce in Gerusalemme	—
44	vac.					
45						
46						
47						
48						
49						
50						
C. Kardynałowie Dyakoni:						
1	Giacomo Antonelli	1806	1847	62	S. Maria in via lata	—
2	Prospero Caterini	1795	1853	73	S. Maria della Scala	—
3	Gaspere Grassellini	1796	1856	72	S. Maria ad Martyres	—
4	Teodolfo Mertel	1806	1858	62	S. Eustachio	—
5	Francesco Pentini	1797	1863	71	S. Maria in Portico	—
6	Domenico Consolini	1806	1866	62	S. Maria in Domnica	—
7	Edoardo Borromeo Arese	1822	1868	46	SS. Vito e Modesto.	—
8	Annibale Capalti	1811	1868	57	S. Maria in Aquiro.	—
9	vac.					
10						
11						
12						
13						
14						
15						
16						

III. Godności rzymskie nadane Duchownym Archidiecezyi Gnieźnieńskiej i Poznańskiej:

Annuario Pontificio z r. 1868 podaje:

A. *Arcivescovi assistenti al Soglio Pontificio*: pag. 363: 1867. gnu. 17 Mieceslao Conte Ledóchowski di Gnesna e Pospnania.

B. *Prelati Protonotari Apostolici Sopranumerari non partecipanti*: pag. 333: Giovanni Koźmian.

C. *Prelati Domestici di Sua Santità*:

pag. 396: Giuseppe Brzeziński
Giov. Crisostomo Janiszewski
Mattia Dorszewski.

D. *Camerieri Segreti Sopranumerari*:

pag. 398: Marcello Weychan.
399: Luigi Wolański.
Adalberto Nowakowski.
Vitale Maryański.

pag. 400: Felice Zabłocki.
Severino Morawski.

E. *Camerieri d'onore in abito Paonazzo*: pag. 409: Teofilo Piątkowski.

IV. Stolica Apostolska i podrzędne pa-pieskie urzędy, (podług *Annuario Pontificio* r. 1868.)

I. **Papież — Król**: Ojciec św. Pius IX. od r. 1846 (ur. d. 13 maja 1792 w Sinigaglii.)

II. **Św. Kolegium Kardynałów** Kościoła rzymskiego:

- z porządku biskupów: 6.
- księży: 50.
- dyakonów: 16.

III. **Patryarchaty, Prymasostwa, Metropolie, Arcybiskupstwa, Biskupstwa, Wikaryaty Apostolskie &c.**

IV. Kongregacye:

- A. *S. Inquisitionis*:
Praefectus: Ojciec ś.
Sekretarz: Kardynał.
Członkowie: 12 Kardynałów.
Consultores: 22, przybocznych urzędników 3, pomocników 7, oficyalistów 4.
- B. *Congregatio Consistorialis*.
Praefectus: Ojciec ś.
Członkowie: 6 kardynałów.
Sekretaryat: 2 urzędników.
Kassa: 3 urzędników.
- C. *Visita Apostolica*:
Praefectus: Ojciec ś.
Prezes: 1 kardynał.
Członkowie: 8 kardynałów.
Sekretarz: 1.
Consultores i kanclerz: 6, oficyalistów 5.
- D. *Congreg. super negotiis Episcoporum et Regularium*:
Praefectus: kardynał.
Członkowie: 26 kardynałów.
Sekretaryat: 3.
Consultores: 34, oficyalistów 8.
- E. *Congr. Concilii*: 1) *wydział* (Concilio):
Praefectus: kardynał.
Członkowie: 33 kardynałów.
Sekretaryat: 2, oficyalistów 4, prałatów pomocników 14.
2) *wydział specjalny*: (Congregazione speciale):
Praefectus: kardynał.
Członkowie: 5 kardynałów.
Sekretarz: 1.
Consultores: 15.
3) *wydział* (Residenza dei Vescovi):
Praefectus: kardynał.
Sekretarz: 1.
4) *wydział* (Sopra lo stato de' Regolari):
Członkowie: 10 kardynałów.
Sekretarz: 1.
- F. *Congr. immunitatis ecclesiasticae*:
Praefectus: kardynał.
Członkowie: 17 kardynałów.
Sekretarz: 1.
Consultores: 7, substytut 1.
- G. *Congr. de propaganda fide*: 1) *wydział*:
Praefectus generalis: kardynał.
dell' Economia: kardynał.
Członkowie: 18 kardynałów.
Sekretaryat: 2.
Consultores: 23, oficyalistów 9.
2) *wydział*: per gli affari del Rito Orientale:
Praefectus: kardynał.
Członkowie: 8 kardynałów.
Sekretarz: 1.
Consultores: 27, oficyalistów 2.
3) *wydział*: azienda generale della Rev. Camera degli Spogli presso la Sudetta Sacra Congregazione:
Prezes: kardynał.
Substytut: 1, komputista 1.
- H. *Congr. Indicis*:
Praefectus: kardynał.
Członkowie: 19 kardynałów.
Assistens perpetuus: 1, Sekretarz 1.
Consultores: 60, referent 1.
- I. *Congreg. st. Rituum*: 1) *wydział*: rituum.
Praefectus: kardynał.
Członkowie: 17 kardynałów.
Praelati Officiales 9.
Consultores: 22, biurowych urzędników 3.
2) *wydział*: Cerimoniale:
Praefectus: kardynał.
Członkowie: 10 kardynałów.
Sekretarz: 1.
- K. *Congr. disciplinae Regularium*:
Praefectus: kardynał.
Członkowie: 4 kardynałów.
Sekretarz: 1.
Consultores: 4, oficyalistów 2.
- L. *Congr. Indulgentiarum et reliquiarum*:
Praefectus: kardynał.
Członkowie: 14 kardynałów.
Consultores: 31.
Examinatores Episcoporum: in S. Theologia 5 kardynałów, 14 prałatów; — in S. Canonib. 7 kardynałów, 6 prałatów, Sekretarz: 1.
- M. *Congr. Fabricae s. Piotra*:
Praefectus: kardynał.
Członkowie: 6 kardynałów.
Sekretarz: 1, oficyalistów 10.
- N. *Komisya Laurentana*:
Praefectus: kardynał.
Członkowie: 4 kardynałów.
Sekretarz: 1, archiwista 1.
- O. *Secretaria negotiorum extraordinar. ecclesiasticor.*
Członkowie: 12 kardynałów.
Sekretaryat: 2.
Consultores: 17.
- P. *Congr. Studiorum*:
Praefectus: kardynał.
Członkowie: 9 kardynałów.
Sekretaryat: 3.
- R. *Speciale per la Riedificazione della Basilica di S. Paolo*:
Prezes: kardynał.
Członkowie: 10 kardynałów.
Deputatów: 3, sekretarz 1, fiskal 1, architektów 2, komputista 1.
- S. *Poenitentiaria Romana Apostolica*:
Poenitentiarius major: kardynał.
Rejent 1, teolog 1, kanonista 1, dataryusz 1, korektor 1, urzędników biurowych 11, dystrybutor 1, kapelan 1.
- T. *Cancellaria Apostolica*:
Vicecancellarius: kardynał.
Urzędników: rejent 1, innych 6.
Collegium prałatów: 13, substytutów 8, sekretarzy 2.
- U. *Dataria Romana Apostolica*:
Prodatus: kardynał.
Subdatus: 1, urzędników 23.
Theologi examinatores pro concursu paroch. 5.
Oficyalistów 3.
- W. *Vicariatus di Roma*:
Vicarius generalis Papae: kardynał.
Vicegerens 1, deputatów 2, fiskal 1, defensor 1.
Examinatores Cleri: 26.
Sekretaryat: 5.
Collegium Parochorum Romanor.: 54.

Tribunale del Vicariato (zob. niżej Z 5).

Custodia delle SS. Reliquie: 2 kustoszów.

Commissio in Archeologia sacra:

Prezes: kardynał.

Członków komisji: 8.

Sekretarz: 1, architekt 1.

Z. *Tribunali*:

1. *Sacra Rota Romana*:

Prałatów Audytorów: dziekan 1, członków 11.

2. *Camera Apostolica*:

Camerlengo kościoła rzymskiego: kardynał,

Vicecamerlengo: 1, audytor jeneralny 1, podskarbi jeneralny 1.

Prałaci kamery: 9, urzędników 9.

Sekretaryat: 4.

3. *Signatura iustitiae*:

Praefectus: kardynał.

Prałaci z wotum: dziekan 1, członków 8.

Audytor 1, notaryusz 1.

Prałaci referenci: 101 (od roku 1829—1866) nominatów.

4. *Tribunale criminale supremo della Consulta*:

Prezesów: 3, wiceprezes 1.

Członków: 10.

Audytor 1, kanclerz 1.

Prokuratorów: 12, fiskalnych 4.

5. *Tribunale del Vicariato*:

Judex ordinarius: Vicarius generalis SS.

Vicegerens: 1.

Locumtenens civilis: 1, criminalis 2.

Assessorów: 2.

Notaryusz: 1.

6. *Tribunale civile: a) pro causis ecclesiasticis*:

in 1ma instantia } judex deputatus.

2da : : prezes 1, sędziów 2,

3^{ia} : : zastępców 3.

Kancelistów: 2.

b) *pro causis civilibus laicorum*:

1^{mi} turni: prezes 1, radców 2, sędziów 2.

2^{di} : : wiceprezes 1, radców 2, sędziów 2.

Kancelerzy: 2.

(Econoci) Assessorów: 2, kancelistów 2.

Sąd delle mercedi: sędzia 1, kanclerz 1.

7. *Tribunale di Commercio*:

Prezes: 1.

Sędziów: 4.

Kancelerzy: 2.

8. *Tribunale criminale*:

Prezes 1, wiceprezes 1.

1^{mi} turni: sędziów 3.

2^{di} : : 4.

Kancelerz: 1.

9. *Collegium Advocatorum Consistorial.*:

Dziekan 1, członków 10.

Sekretarz 1.

10. *Collegium Procuratorum S. Palatii*:

Dziekan 1, członków 18.

V. *Capella Pontificia*:

A. *Assistentów tronu papieskiego Ojca ś. Piusa IX.*

a) Patryarchów 7.

b) Arcybiskupów 128.

c) Biskupów 426.

d) Vicecamerlengo Ecclesiae Rom.

e) Principes assistentes: 2.

f) Auditor generalis S. Camerae Apostol.

g) Thesaurarius generalis S. Camer. Apost.

h) Major domus S. Sanctit.

B. *Collegium Praelatorum Protonotariorum Apostolicor.*:

a) numerarii: 8.

b) supranumerarii: 187.

C. *Ministri assistentes Papae celebranti*:

Sacristanus: 1.

Canonici ministri: 3.

Magistri caeremoniar. Pontific.: Camerarii

secreti 5, supranumer. 11.

Cappellanus cantor: 1 &c.

D. *Familia Pontificia*:

1. Cardinales: Prodatus, Secretarius Brevium, Secret. dei Memoriali, Secret. S. Palatii Apostol. — Majordomus,

Magister camerae, Auditor, Magister S. Palatii Apostol.

2. Camerarii secreti 10: Eleemosiniere Segreto, Segretario de' Brevi ai Principi, Sostituto della Segreteria di Stato e Segretario della Cifra, Sotto-Datario, Segretario delle Lettere Latine, Cappiere, Segretario d' Ambasciata, Guardaroba etc.

3. Praelati domestici.

4. Camerarii secreti supernumerarii.

5. Camerarii secreti di spada e cappa.

6. Corpo delle Guardie nobili Pontificie.

7. Camerarii secreti di spada e cappa supernumerarii.

8. Camerarii d'onore in abito Paonazzo.

extra urbem.

di spada e cappa.

supranumerarii.

9. Cappellani: a) secreti.

d'onore.

extra urbem.

b) communes.

supranumerarii.

E. *Nuncyatury apostolskie.*

i t. d.

VI. *Ministerstwa.*

1. Sekretaryat stanu.

2. Skarbu.

3. Spraw wewnętrznych.

4. Policyi.

5. Handlu, sztuk pięknych, robót publicznych, przemysłu, rolnictwa.

6. Wojny.

Inne urzędy i godności pomijamy z uwagą, że świętą jest reprezentacja apostolska i królewska Ojca św. jako Papieża — Króla.

O. A. M. D. G.

Im. 35277

BG0929950